Følg barnet!

Lokal rammeplan for montessoribarnehagen

© Copyright Montessori Norge 2015.
Andre utgave, 2026.

Grafisk design: WeForm
Illustrasjoner: Marianne Karlsen
Foto: Håkon Jarle Sveen, Tomas Moss, Montessori Norge

ISBN 978-82-692230-0-2

Dokumentet er beskyttet av åndsverklovens bestemmelser.
Gjengivelse eller reproduksjon av teksten i dette dokumentet er ikke tillatt uten skriftlig avtale med Montessori Norge.

Henvendelser om dette dokumentet rettes til:
Montessori Norge
Postboks 1980 Vika
0125 Oslo
E-post: post@montessorinorge.no

Forord til første utgave

Følg Barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen er utviklet som et støttedokument for det norske montessorimiljøet, og da spesielt rettet mot montessoribarnehager. Vårt mål er at denne skal bidra til å forsterke og løfte kvaliteten i norske montessoribarnehager. Planen kan brukes som et veiledende verktøy for ledelse, pedagoger, assistenter og foreldre. Montessoripedagogikken er en helhetlig pedagogikk som arbeider for å berike barnets naturlige, fysiske og intellektuelle utvikling.

"Scientific observation then has established that education is not what the teacher gives; education is a natural process spontaneously carried out by the human individual and is acquired not by listening to words but by experiences upon the environment. The task of the teacher becomes that of preparing a series of activities, spread over a specially prepared environment, and then refraining from obtrusive interference." *Maria Montessori, Education for a new world (1947).*

Som pedagog i et montessorimiljø har du en unik rolle og mulighet til å delta i barnets vitenskapelige utviklingsprosess. En montessoripedagog arbeider som en forsker når han eller hun observerer, tilrettelegger, presenterer og observerer igjen.

Hvert klasserom kan sees på som et laboratorium hvor hjernen til barnet er i konstant utvikling og stimulering. Forskning viser at et berikende miljø med mange konkrete aktiviteter skaper gode forutsetninger for at hjernen skal utvikle seg best mulig og ut ifra dens optimale potensial. Hånden er hjernens redskap! Barn lærer gjennom å være aktive.

Normalisering var et uttrykk Montessori brukte for å beskrive et montessorimiljø, en barnegruppe og/eller et barn som er i harmoni med seg selv og sitt miljø. Dagens hjerneforskning støtter opp om Maria Montessori sitt syn på barns utvikling og de ulike aspektene av normalisering. Eksekutive funksjoner blir forsterket i et montessorimiljø, og beskriver de samme aspekter som Montessori selv forklarte om normaliseringsprosessen. Disse eksekutive funksjoner er; inhibitorisk kontroll, kognitiv fleksibilitet, arbeidsminne, problemløsning, resonnering og planlegging. Pedagogens rolle i et montessorimiljø er essensielt for et velfungerende og normalisert miljø. Som Montessori sa: "To aid life, leaving it free, however, to unfold itself, that is the basic task of the educator". *The Absorbent Mind.*

Følg Barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen er et dokument som skal brukes som et verktøy, men må ikke erstatte en montessoriutdanning. For å skape et berikende, stimulerende og riktig montessorimiljø, er utdanning det essensielle. Norsk Montessoriforbund (NMF) kan gjerne bistå med veiledning og hjelp til å formidle kontakt

med ulike utdanningsinstitusjoner og muligheter, om dette er ønskelig. Ta gjerne kontakt. NMF ønsker å arbeide for gode rammevilkår for våre medlemsbarnehager og skoler, og vil arbeide for å øke interessen, kunnskapen og kompetansen innen montessoripedagogikken i Norge. Vi arbeider for å heve kvaliteten på utdanning og kvalitetssikring av ulike montessorienheter i Norge.

Læreplan for montessoriskolen – fag og arbeidsmåter gjennom 10 skoleår var utviklet av NMF i 2007 som et viktig dokument for montessoriskolene i Norge. Læreplanen beskriver at fundamentet i pedagogikken er i første utviklingsstadium, som er barnehagealderen. På lik linje som for skolen, vil NMF utvikle et dokument for barnehagen. I 2008 startet en arbeidsgruppe bestående av Tove Nymoen, Madlena Ulrich, Birgit Lambjerg, Rigmor Rønning Myrvang og redaktør Marie Lexow, en prosess for å utvikle en montessorirammeplan. Denne planen skal fungere som en «montessoriguide» for NMFs medlemsbarnehager, men også dekke de pedagogiske fundamenter i *Rammeplan for Barnehagen* i lys av montessoripedagogikken. Kunnskapsdepartementet har forklart at rammeplanen er et nasjonalt styringsmiddel for å sikre likeverdig og høy kvalitet i alle landets barnehager. Ledelsen i den enkelte barnehage har ansvaret for at den pedagogiske virksomheten planlegges, dokumenteres og vurderes i tråd med den nasjonale rammeplanen. Likevel så NMF betydningen av en montessoripedagogisk plan og utviklet dette dokumentet, som skal kunne brukes i alle norske montessoribarnehager i samarbeid med den nasjonale rammeplanen. En ny arbeidsgruppe bestående av Madlena Ulrich, Jennifer Varbanov og redaktør Birte Svatun arbeidet med å utvikle *Følg Barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen.*

Fredsutdanning er naturlig integrert i montessoripedagogikk! Fred blant menneskene er den røde tråden som er vevd gjennom montessorifilosofien, hvor respekt er et nøkkelord. Denne pedagogiske planen inkluderer hvordan fredsutdanning gjennomføres praktisk i et montessorimiljø. Montessorimetoden styrker barns evne til konsentrasjon, oppnå selvdisiplin, selvtillit, tillit til andre mennesker og respekt for andre kulturer og meninger. Med å arbeide med fred ønsker vi å skape en bedre verden med hensynsfulle, tolerante og omsorgsfulle mennesker.

Følg barnet, de er fremtiden!

Hamar, oktober 2015

Jennifer Varbanov
Nestleder Norsk Montessoriforbund

Forord til andre utgave

Etter 10 år med *Følg barnet! Pedagogisk fagplan for montessoribarnehagen* så vi behov for å revidere planen, basert på erfaringer med bruk fra våre medlemsbarnehager. Planen har fått en helhetlig gjennomgang av struktur og innhold, og den har endret navn til *Følg barnet! Lokal rammeplan for montessoribarnehagen*.

Vi har prioritert en strukturell endring som gjør at lokal rammeplan for barnehagen nå følger samme oppbygging som *Læreplan for montessoriskolen*. Ettersom det ble gjort en grundig revidering av læreplanen i 2020 var det naturlig å se disse i sammenheng, også for å understreke at det er en helhet og en rød tråd, fra barnehage til skole. Bruk av begrepet lokal rammeplan er bevisst valgt for å tydeliggjøre forholdet til den nasjonale rammeplanen, og understreke at denne lokale planen har en grad av forpliktelse samtidig som den ligger innenfor de nasjonale rammene.

Lokal rammeplan for montessoribarnehagen beskriver vår tilpasning av Rammeplan for barnehagen (2017) til vårt pedagogiske grunnsyn og våre arbeidsmåter. Montessoribarnehagene er godkjent etter samme lovgiving og regelverk som andre offentlige og private barnehager i Norge, og er derfor underlagt den til enhver tid gjeldende Lov om barnehager og Rammeplan for barnehagen. Vår lokale rammeplan utdyper montessoribarnehagenes særtrekk som et lokalt tilpasset pedagogisk alternativ innenfor de juridiske rammene for barnehagedrift i Norge.

Planen har fått en tydelig tredeling: Først beskrives de overordnede pedagogiske ideene og verdigrunnlaget vårt, deretter de viktigste prinsippene og praksisen i montessoribarnehagen, og til slutt beskrives alle fagområdene. Fredsperspektivet er ivaretatt og styrket, som en viktig grunnstein i våre barnehager.

Følg barnet! Lokal rammeplan for montessoribarnehagen er først og fremst et verktøy for alle de som jobber i en montessoribarnehage. Den danner utgangspunkt for lokalt utviklingsarbeid, den legger rammer for det pedagogiske arbeidet og den er et verktøy for å sikre at man følger nasjonale rammer og føringer. Planen kan også være et godt verktøy i samarbeidet hjem – barnehage, og i dialog med kommunen eller andre utenfor montessorimiljøet.

Planen er revidert i samarbeid med montessoribarnehagene, og med faglig bistand fra Madlena Ulrich og Jennifer Varbanov, som begge er trainere og jobber med å utdanne montessoripedagoger. Montessori Norge takker for alle innspill og bidrag.

Oslo, september 2026

Nina Johansen
Daglig leder, Montessori Norge

Innhold

PEDAGOGISKE GRUNNIDEER OG VERDIGRUNNLAGET I MONTESSORISKOLEN 8
Montessoripedagogikkens verdigrunnlag og fredstanken 8
De fire utviklingstrinnene 9
Det første utviklingstrinnet, særtrekk ved 0–6 år 12
Barnets behov og tendenser 14
Montessoribarnehagens forpliktelser 16

PRINSIPPER OG PEDAGOGISK PRAKSIS 18
Det forberedte miljøet 18
Organisering og rutiner i barnehagedagen 25
Arbeid og lek 28
Den voksnes rolle og ansvarsfordeling 29
Barnehagen som pedagogisk virksomhet 32
Overganger 36
Samarbeid mellom hjem og barnehage 37

FAGOMRÅDER 40
Materiell for psykosensorisk og motorisk utvikling 40
Praktiske hverdagsøvelser 42
Utvikling og raffinering av sanser og finmotorikk 45
Språk 47
Matematikk 48
Kropp, aktivitet og helse 50
Kulturfagene 51
Etikk, filosofi og barns åndelige behov 56
Digital praksis og teknologi 56

Anbefalt litteratur og vedlegg 58

Pedagogiske grunnideer og verdigrunnlaget i montessoriskolen

Montessoripedagogikkens verdigrunnlag og fredstanken

Maria Montessoris visjon handlet om å skape en mer bærekraftig, mer rettferdig og fredeligere verden. Dette ble drivkraften for hennes arbeid med barn og utdanning, og står som det sentrale i pedagogikken også i dag. På bakgrunn av dette omtales ofte montessoripedagogikken som en utdanning til fred. Verdiene i montessori-pedagogikken er tett knyttet til og i tråd med, menneskerettighetene og FNs bærekraftsmål. Vi har et globalt og helhetlig fokus, med en tanke om alle mennesker som verdensborgere og som likeverdige. Montessoribarnehager er religiøst og livssynsmessig uavhengige.

Montessoripedagogikken bygger på en dyp respekt for barnet som individ, og en tro på at hvert barn har en naturlig drivkraft til å lære og utvikle seg. Montessoribarnehager skal skape rom for at barna kan utvikle seg som selvstendige og trygge individer med tro på seg selv og fremtiden. De skal lære å kjenne sin kultur, sitt samfunn og seg selv. Likestilling, mangfold, solidaritet, frihet, demokrati og nestekjærlighet er verdier som har en sentral plass i montessoripedagogikkens helhetlige tanker om utdanning av mennesket.

Barndommen har egenverdi, og barnehagen skal ha en helhetlig tilnærming til barnas utvikling. Hvert enkelt barn har rett til å bli møtt på en måte som ivaretar deres egenverd og anerkjenner deres personlighet, evner og forutsetninger. Barnas fysiske og psykiske helse skal fremmes. Montessoribarnehagen skal bidra til barnas trivsel, livsglede og mestring, og forebygge krenkelser og mobbing. Den skal ta hensyn til mangfoldet av barn og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet i gruppen. Barnas ulikheter anerkjennes og verdsettes. Montessoribarnehagens verdisyn kommer til uttrykk i aktiviteter og samhandling med barna, den voksnes rolle, arbeidsmåter og grunnleggende prinsipper og strukturer i pedagogikken.

I dag er det bred enighet om at dersom vi skal klare å skape en fredeligere og mer bærekraftig verden, må vi begynne med barna. I montessoribarnehagen anses fred som en vitenskapelig basert, positiv og konstruktiv bestrebelse for en bedre fremtid. I enhver sameksistens av mennesker og miljø vil det alltid være konflikter og dilemmaer. Fredsarbeidet må begynne med de minste i barnehagen dersom det skal føre til at nye generasjoner skal kunne være mer hensynsfulle, tolerante og kompetente til å finne fredelige løsninger på konflikter, og

forvalte jordkloden og dens ressurser på en god måte. Voksenrollen i en montessoribarnehage er svært viktig i dette fredsarbeidet. Vi skal skape en atmosfære preget av respekt for barnets iboende krefter, og vi skal ikke være en unødig hindring for barnets utvikling. Å skape grobunn for langvarig fred går som en rød tråd gjennom alle deler av montessoripedagogikken. Det er ikke et atskilt fagområde, men gjennomsyrer hele den pedagogiske tenkningen. Fredsutdanning handler om sosial rettferdighet og om å gi barna redskaper til å løse konflikter.

«The Science of Peace, were it to become a special discipline, would be the most noble of all, for the very life of humanity depends on it.»

Maria Montessori

Fredsutdanning i montessoribarnehagen inkluderer demokratisk deltagelse, menneskerettigheter, toleranse, åpenhet, internasjonal forståelse, likeverd og likestilling mellom kjønn og etnisiteter, bærekraftig utvikling og ikke-voldelige løsninger. Montessorimiljøet skal være et optimalt sted der barnet kan utvikle seg selv og finne en indre fred som gjenspeiler dets menneskelige natur. Slik kan barnehagen bidra til at morgendagens verdensborgere har en forståelse for at vi er gjensidig avhengige av hverandre, er respektfulle og tolerante, går inn for en bærekraftig utvikling og er seg sitt ansvar som menneske bevisst.

De fire utviklingstrinnene

De fire utviklingstrinnene er Montessoris teori om helhetlig utvikling av mennesket.

Montessoripedagogikken tar utgangspunkt i menneskers utvikling og behov i de ulike fasene, og skaper et tilrettelagt miljø for at utvikling og læring kan skje optimalt.

Illustrasjoner av teorien om de fire utviklingstrinnene i montessoripedagogikken.

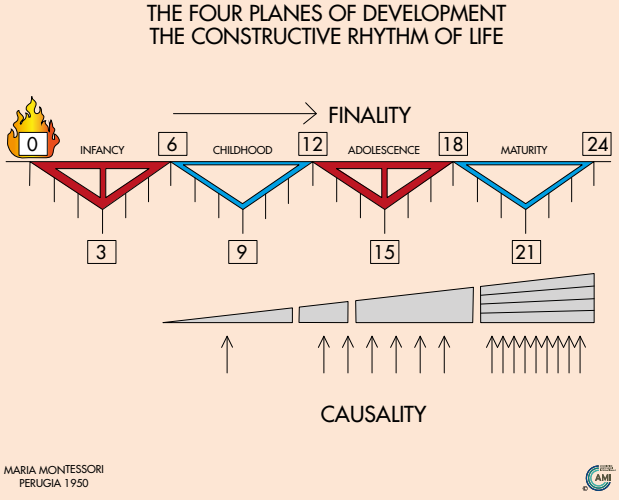

Utviklingen finner sted på ulike områder, som er svært viktige for at individet skal kunne fullføre barndommens to oppgaver: å tilpasse seg miljøet der barnet bor og å skape sin unike personlighet.

Områdene er:

- sansemotorisk utvikling
- kognitiv utvikling
- sosial utvikling
- språkutvikling
- moralsk utvikling
- emosjonell utvikling

Utviklingstrinnene består av to trinn som hører til barndommen og to som er tilknyttet forberedelsen til voksenlivet. Trinnene følger 6-årssykluser: 0–6 år, 6–12 år, 12–18 år og 18–24 år. Det er viktig å legge merke til at man finner 6-årsalderen i første og det andre trinnet, 12-årsalderen i andre og tredje trinnet, og 18-årsalderen i tredje og fjerde trinnet. Grunnen til dette er at det nødvendigvis er individuelle forskjeller i modning hos den enkelte.

Pedagogikken arter seg svært annerledes i de forskjellige trinnene ettersom de spesielle behovene til barn og unge forandrer seg. Hvert utviklingstrinn krever et forberedt miljø tilpasset trinnets behov og egenskaper. Disse miljøene må derfor også endres etter hvert som barna blir eldre. Vi hindrer utvikling hvis vi gir barn og unge på et nytt trinn det samme miljøet som var riktig på det forrige trinnet.

Funksjonen til det forberedte miljøet er å hjelpe barn og unge til en best mulig utnyttelse av deres tendenser i henhold til deres alder. Miljøet inkluderer det fysiske miljøet, materiellet og det menneskelige miljøet, inkludert både voksne og andre barn og unge. Det er bare forståelsen av egenskapene og behovene til hvert trinn som kan hjelpe oss til å avgjøre hva slags «hjelp til livets utfoldelse» vi som voksne bør gi og hva slags hjelp som kan være en hindring.

Denne sammenligningen viser hvordan barnets behov utvikler seg gjennom de tre trinnene, og hvordan det krever ulike ting av det fysiske miljøet, det sosiale miljøet og den voksnes rolle.

0–6 år **Det absorberende sinn** **(1. utviklingstrinn)**	6–12 år **Det resonnerende sinn** **(2. utviklingstrinn)**	12–18 år **Erdkinder** **(3. utviklingstrinn)**
Å utforske nærmiljøet og verden rundt seg	Å utforske universet	Å utforske samfunnet
Å bruke sansene til å utforske med	Å bruke forestillingsevnen og intellektet til å utforske med	Å bruke sin kunnskap og sine evner til å utforske med
Å lære seg navn på ting	Å utforske opphav til ting, hvorfor og hvordan ting fungerer og henger sammen	Å danne seg et bilde av de store sammenhengene
Å eksistere i nåtiden	Å bruke forestillingsevnen til å forstå tidens løp	Å forstå samtiden i et globalt perspektiv
Å være bundet til det konkrete for å abstrahere	Å bruke konkret materiell og forestillingsevnen for å abstrahere	Å knytte teoretisk kunnskap til konkret arbeid
Å være mest drevet innenfra	Å kunne godta ytre krav og plikter	Å forstå nødvendigheten av ytre krav og plikter
Å gjenta aktiviteter om og om igjen	Å gjenta via variasjoner og fra ulike synspunkter	Å sette kunnskap inn i en ny sammenheng
Å lære seg morsmålet	Å utforske språk i mange former	Å bruke språk for å bli kjent med andre kulturer og mennesker
Å beherske kroppen, koordinere bevegelser	Å strekke seg, utfordre seg på det fysiske planet	Å bli kjent med kropp og sjel på nytt
Å trenge ekstrem ytre orden i omgivelsene	Å jobbe mot intellektuell selvstendighet og orden	Å jobbe mot sosial og økonomisk selvstendighet
Familien er utgangspunktet	Lokalsamfunnet er utgangspunktet	Storsamfunnet og nære venner er utgangspunktet
Å vise omsorg	Å vise empati	Å vise politisk og sosial forståelse
Å konstruere individet	Å utvikle individet i en sosial sammenheng	Å konstruere individet på nytt
Å tilegne seg grunnlaget for å være medlem av et bestemt samfunn	Å forstå hvordan alle mennesker i alle kulturer og til alle tider har de samme fundamentale behov, både åndelige og fysiske	Å finne sin plass i samfunnet

Det første utviklingstrinnet, særtrekk ved 0–6 år

I det første utviklingstrinnet har barnet en mental kraft som er helt ulik dets mentale evner senere i livet. Utviklingen av barnets fysiske og intellektuelle evner og ferdigheter skjer ubevisst og kontinuerlig mens barnet er omgitt av andre mennesker. Denne mentale kraften gjør det mulig for barnet å tilpasse seg sin kultur og sin tid, og skape sin personlighet.

I montessoripedagogikken kaller vi denne kraften for *det absorberende sinn*. Læringsprosessen som foregår hos små barn er ikke bevisst og planlagt, men noe som skjer mens barnet lever sitt liv og er omgitt av andre. Læring og dannelse skjer i forbindelsen mellom individet og omgivelsene. Barnet har en unik mental kraft, og vi sier at hjernen arbeider som en svamp. Det absorberende sinn gjør det mulig for barnet å tilegne seg kunnskapen og ferdighetene det trenger for å være tilpasset sin kultur i akkurat denne tid og på akkurat det stedet det vokser opp. Det absorberende sinn setter ingen begrensninger for barnets læring og det siler heller ikke ut informasjon etter hvor nyttig eller unyttig den er. Denne sorteringsprosessen skjer gjennom barnets tilegnelse av sin kultur. Noe som barnet tilegnet seg tidlig i livet vil kunne forkastes senere eller ligge latent dersom barnet ikke trenger det.

I montessoribarnehagen legger vi til rette for en læringssituasjon som bygger på kunnskap om barnets absorberende sinn. Dette innebærer blant annet at omgivelsene og aktivitetstilbudet må være så rikholdig som mulig, slik at vi ikke setter begrensninger for barnets potensial. Samtidig må det være orden og oversikt og barnet må kunne være mest mulig selvstendig og aktiv. For å støtte barnets utvikling av kompetanse og selvtillit, må aktivitetene ha rotfeste i den virkelige verden og gi barnet anledning til å lære ferdigheter som for eksempel å lage mat eller å skrive. Barnet er sensitiv for den sosiale omgangen mennesker imellom, der voksne og andre barn er rollemodeller. I barnehagen har vi høye forventninger til oppførsel og vi gir hyppig anledninger til å øve på normer og regler for samhandling, slik at hvert barn gis mulighet for en positiv, tolerant og harmonisk sosial utvikling.

I tillegg til å ha et absorberende sinn, som tar inn alt av impulser som omgir barnet, går barnet i det første utviklingstrinn gjennom noen kritiske faser for tilegnelsen av egenskaper som er nødvendige for helhetlig utvikling. I montessoripedagogikken kaller vi disse fasene for *sensitive perioder*. Begrepet benyttes også innenfor f.eks. nevrovitenskap.

Barnet har en sensitiv periode for

- orden
- språk
- raffinering av bevegelser
- skjerping av sanser
- små detaljer
- sosiale relasjoner

De sensitive periodene gjør barnet svært mottakelig for visse typer stimuli. Vi kaller dem for perioder fordi de er forbigående. Dersom barnet ikke får den rette stimuli i løpet av perioden, vil den spesielle følsomheten forsvinne og barnet vil aldri igjen kunne tilegne seg ferdigheter med samme letthet, og uten spesielle anstrengelser.

Disse tidsavgrensede periodene hjelper barnet til å fokusere på det det trenger å lære seg akkurat nå for å tilpasse seg sin verden. I løpet av en sensitiv periode retter barnet sitt fokus mot utvalgte impulser i sine omgivelser. Dette skyldes en biologisk mekanisme som er innebygget i barnet, og som hjelper det til å utvikle ferdigheter som

er nødvendige for et menneskes liv. En sensitiv periode representerer en mulighet som, hvis den blir utnyttet fullt ut, vil ha stor innflytelse på barnets utvikling.

I montessoribarnehagen legger vi til rette for å utnytte de sensitive periodene:

- *Orden:* Barnet er i disse årene spesielt mottakelige for inntrykk som gjelder orden, dvs. rutiner, regler, sammenheng og fysisk orden. Dette hjelper hjernen til å strukturere, katalogisere og organisere inntrykkene slik at det dannes logiske sammenhenger. I montessoribarnehagen finner barnet orden, ryddighet og tydelige rutiner slik at det faller til ro og kan være selvstendig i miljøet. Læringsmateriellet har faste plasser, men barnet kan bevege seg rundt omkring.

- *Språk:* Selv om barnet hører alle mulige lyder både under svangerskapet og etter fødselen, er det spesielt språket som fanger oppmerksomheten. Den nyfødtes første impuls er å rette oppmerksomheten mot morens ansikt og ord og sang som det hører. Det er i denne fasen barnet tilegner seg både ett og flere språk med stor grad av perfeksjon. Montessoribarnehagen bidrar aktivt til denne prosessen gjennom å tilby et rikt og levende språkmiljø. Både ordforråd, kommunikasjon, skriftspråk, andre språk og kulturelle uttrykk som sang, dikt og litteratur er viktige deler av språktilegnelsen.

- *Raffinering av bevegelser:* Barnet er drevet av en sterk trang til fysisk aktivitet. Først lærer det seg kontroll over kroppen og dets funksjoner: En oppreist gange, spise selv, gå på toalettet alene og kle av og på seg selv. Barnet utvikler bevegelsesmønstrene som å kunne hoppe, løpe, pusle, skrive, dekke bordet osv. Etter hvert som det blir eldre, utvikler barnet mer forfinede bevegelser ved å repetere allerede innøvde ferdigheter samt mestre nye utfordringer. I montessoribarnehagen gis barna hele tiden mulighet og frihet til å bruke kroppen, og hånden spesielt. I overgangen mellom det første og andre leveåret kan man også merke barnets interesse for små detaljer. I denne fasen begynner barnet å mestre finmotorikk og er derfor spesielt opptatt av små knapper og små gjenstander. I småbarnsavdelingen finner barnet ulike typer materiell og objekter som gir dem mulighet til å utforske slike små detaljer videre.

- *Skjerping av sansene:* Barn oppdager verden gjennom sansene, og i denne perioden er barnet spesielt tiltrukket av alt som stimulerer deres sanser. Montessoribarnehagen tilbyr barnet tredimensjonalt materiell av høy kvalitet slik at det får muligheten til å bygge opp en forståelse av sin verden gjennom bruk av sansene. Bruk av det sansetrenende materiellet kan blant annet gå ut på å gradere ulike sjatteringer av farger, finne like smaker og lukter og kjenner på ulike teksturer og overflater. Det legges også vekt på sanseopplevelser i naturen.

– *Små detaljer:* Når barna begynner å få kontroll over hendene og fingrene sine, blir de veldig opptatt av små ting og små detaljer. De øver seg på å plukke opp små papirbiter og steiner fra bakken, og er tiltrukket av knapper og glidelåser. Dette er særlig merkbart når barnet er rundt 1 år. De er også oppmerksomme på små detaljer som voksne ofte overser – et insekt som kryper langs bakken eller en liten dekorasjon som har blitt malt på en eske.

– *Sosiale relasjoner:* Alle normer, regler, vaner og uttrykk for den sosiale og kulturelle omverdenen barnet befinner seg i, vil barnet observere og imitere med stor nøyaktighet. Som mennesker er vi avhengige av et godt fungerende sosialt miljø fordi vi er avhengige av å samarbeide. Ved å presentere gode rollemodeller, jobbe konkret med sosial læring hver dag og forvente det beste av barna legger montessoribarnehagen til rette for en optimal utvikling på dette området.

I det første utviklingstrinnet gir vi barnet frihet til å velge eget arbeid ut fra et utvalg av hensiktsmessige og konstruktive aktiviteter. Vi forbereder miljøet nøye, med aktiviteter spesielt tilrettelagt barnets behov for koordinering av bevegelser, sensorisk raffinering, språk, grunnleggende matematisk tenkning, og et utvalg av kulturelle aktiviteter for å utforske verden og samfunnet barnet lever i. Barna jobber med de fleste aktiviteter alene, to og to, eller i små grupper. Øvelser i harmoni og høflighet sørger for at barnet lærer seg viktige ferdigheter i hvordan man skal stelle seg selv og omgivelsene, og hvordan man skal ta hensyn til andre.

Barnets behov og tendenser

Montessoris syn på mennesker og dermed en sentral del av verdigrunnlaget for pedagogikken, er et positivt syn på menneskers tendenser/urkrefter. Tendensene driver barnet til å oppsøke stimuli og aktiviteter som utvikler dets evner. Disse tendensene blir utløst av trangen til å tilfredsstille våre grunnleggende fysiske og åndelige behov. Ved å jobbe hånd i hånd med biologien, støtter og fostrer vi barnets utvikling og gjør det mulig å for barnet å utvikle sitt potensiale.

Tendens kommer fra latinsk tendere: å strekke seg mot. Tendensene kalles også urkrefter eller drivkrefter. Våre tendenser er alltid aktive. De manifesterer seg på ulike måter ved ulike utviklingstrinn i et menneskes liv. De er felles for alle kulturer. De hjelper oss til å tilpasse oss nye situasjoner og løse problemer, og til å skape trygghet og tilhørighet.

Disse indre kreftene:

- fører til handlingene som sikrer overlevelsen av arten
- fører til handlingene som hjelper oss til å tilpasse oss omgivelsene
- fører til handlingene som forvandler omgivelsene
- skaper et verdenssyn
- hjelper oss til å oppnå mål
- gjør at vi både har fysiske og åndelige behov
- fører til menneskehetens mangfold

Menneskets tendenser og kort om deres betydning beskrives nedenfor.

Å bevege seg: Mennesker kom på jorden med nytt potensiale for bevegelse. Trangen mot koordinering av bevegelse var avgjørende for overlevelse av arten. I de første seks leveårene mestrer barnet de fleste grunnleggende bevegelser, både grov- og finmotoriske.

Å utforske: Denne tendensen var avgjørende for de tidlige menneskene. Hva var de tilgjengelige

ressursene i miljøet? Å utforske er tendensen til å undersøke, spørre, finne ut og se deg rundt. Det innebærer bruk av sansene og bevegelse. Vi utforsker ikke bare med sansene og bevegelser, men også med tankene: vi utforsker verden filosofisk, følelsesmessig, kreativt, kunstnerisk, åndelig, og så videre.

Å være nysgjerrig: Denne tendensen utfordrer utforskning. Vi ønsker å vite. En livlig nysgjerrighet holder oss alltid mentalt og fysisk aktive. Når vi oppsøker det ukjente, til tross for vår frykt for det, vokser vår selvstendighet og selvtillit. Nysgjerrighet er en motvekt til angst.

Å orientere seg: Dette er evnen til å finne fram og å finne sin plass, både fysisk, intellektuelt, emosjonelt og sosialt. Å kunne orientere oss gir oss en følelse av trygghet. Denne tendensen er svært aktiv i tidlig barndom når barnet prøver å etablere referansepunkter i en ny og fremmed verden. Det er viktig å tenke på de to tendensene orientering og utforsking sammen, den ene en kilde til sikkerhet og den andre en trang mot eventyr.

Å skape orden: Å skape orden lar oss sette ting og opplevelser i forhold til hverandre i henhold til funksjon, sekvens, mønster, delte egenskaper eller klassifiseringer. Ytre orden er avgjørende for barnet 0–6 fordi de absorberer inntrykk fra miljøet direkte inn i hjernens struktur. Når indre orden er etablert har vi muligheten til å innføre orden i det ytre miljøet på mer fleksible måter og til å takle mer kaotiske omstendigheter.

Å observere: Observasjon er nødvendig for mennesker for å forstå sine omgivelser og for å foreta riktige beslutninger. Vi vet at spedbarn er ekstremt observante, de absorberer alle detaljene i det fysiske miljøet, samtidig som de også konsentrerer seg om menneskene de kommer i kontakt med, deres ansikter, deres bevegelser, deres stemmer. Observasjon er en viktig forutsetning for eksperimentering og er avgjørende for vitenskapelige undersøkelser.

Å imitere: Mennesker imiterer andre. De imiterer dyrenes adferd. De imiterer naturens skjønnhet i sine tegninger. Babyer imiterer sine foreldre. Folk som lærer dans eller musikk imiterer sine instruktører. Yngre barn imiterer eldre barn. Imitasjon er ikke slutten på læreprosessen, men ofte en del av begynnelsen.

Å bruke forestillingsevne: Dette er trangen til å se, høre, lukte, eller føle noe i hodet som ikke er tilgjengelig for sansene. Det er å skape bilder av verden som man kan ta med seg. Det er å reflektere over det som har skjedd og planlegge det som skal gjøres. Det er å tenke seg hvordan andre har det. Alt det vi omgir oss med er frukten av forestillingsevnen og arbeidet til noen. Forestillingsevnen er kilden til oppfinnelse og kreativitet.

Å abstrahere: Ren observasjon er ikke nyttig med mindre det er fulgt av en annen hjerneaktivitet som organiserer det som er observert og ser etter mønstre og regler. Imitasjon fører ikke til læring med mindre den handlingen man imiterer blir en integrert del av den enkeltes repertoar. Abstraksjon skjer ikke bare med den bevisste delen av hjernen, men også ubevisst. Abstraksjon gir grunnlag for klassifisering og sammenligning og åpner for at informasjonen skal overføres fra et kognitivt domene til et annet.

Å arbeide/være i aktivitet: For at en idé skal bli virkeliggjort, kreves arbeid. De tidlige menneskene sikret sin overlevelse ved å lære å arbeide med hendene. Hendene ble «hjernens redskap», og andre redskaper ble forlengelser av hendenes arbeid. Arbeid er en viktig drivkraft i mennesket,

og særlig hos små barn som jobber ustanselig for å tilegne seg grunnleggende ferdigheter: å stå oppreist og gå, snakke et språk, og manipulere verden med hendene. De ferdighetene gir barna sin første smak av selvstendighet, mulighet til å delta i fellesskapet og evnen til å bidra. Arbeid som en tendens er ledsaget av andre tendenser:

Å konsentrere seg: Vi har muligheten til å feste vår oppmerksomhet på noe i en lengre periode, og dermed motstå distraksjon. Denne evnen er en viktig betingelse for læring.

Å perfeksjonere seg: Vi har en medfødt tendens til å oppnå det beste resultatet. Å perfeksjonere seg er en prosess, ikke et produkt, og innebærer å mobilisere viljen.

Å søke nøyaktighet: For å få et vellykket resultat, er nøyaktighet ofte nødvendig. Mennesket har for eksempel utviklet tusenvis av former for bevegelse, og alle innebærer nøyaktighet.

Å repetere: Repetisjon er ofte nødvendig for at vi skal lære noe godt eller utenat. Repetisjon er en teknikk som mennesker bruker for å gjøre noe man har observert til en del av ens eget repertoar. Denne gjentagelse kan være i form av å gjøre den samme aktiviteten om og om igjen, som vi ofte ser med barn fra 0–6, eller gjennom variasjon som barn fra 6–12 ofte er tiltrukket av. Noen teknikker krever mer repetisjon enn andre for å bli internalisert.

Å beregne, kalkulere: Dette henger sammen med nøyaktighet og problemløsning. Mennesker har alltid tenkt på mengder, størrelser, avstand, former, grader, og så videre. Vår evne til å beregne gjør at vi klarer å holde faktorer i tankene og veie dem mot hverandre. Det hjelper oss til å lage logiske sekvenser og trekke fornuftige konklusjoner fra fakta.

Å være sosial: Det å komme sammen i en gruppe var avgjørende for de tidlige menneskene. Bare sammen kunne de tilfredsstille behovene sine. Mennesker har en lang barndom, og det legger press på mennesker for å samarbeide. Vi må gjøre tilværelsen trygg for barna som ikke kan ta vare på seg selv. Kulturell kunnskap blir overført gjennom interaksjoner mellom mennesker. Å hjelpe barn til å utvide sin tillit fra sine nærmeste omsorgspersoner til andre i deres miljø er en viktig oppgave for utdanning.

Å kommunisere: Mennesker trenger hverandre, og derfor trenger de å kommunisere. Kommunikasjon skjer på mange nivåer, både verbal og ikke-verbal. Kommunikasjon er nødvendig for å arbeide sammen, leke sammen og leve sammen.

Å styre seg selv og sine impulser: Dette er evnen til å integrere kropp, sinn og vilje i harmoni med miljøet, både fysisk og sosialt. Det innebærer å kontrollere impulser, og være villig til å vente med å tilfredsstille sine behov. Det er en del av grunnlaget for det vi kaller moralsk utvikling. Det fører til en evne til å se andres eller gruppens behov som like viktig og noen ganger viktigere enn ens egne behov.

Montessoribarnehagens forpliktelser

Når man driver en montessoribarnehage for aldersgruppen 0–6 forplikter man seg til å:

Sørge for at personalet har nødvendig kompetanse i montessoripedagogikk for å kunne forberede miljøet fysisk og psykologisk, og som kan omsette montessoripedagogikken i sin helhet gjennom å

- stimulere og bidra til videreutdanning av nøkkelpersonalet

- stimulere og bidra til å bygge opp grunnleggende forståelse for montessoripedagogikk for øvrig personal gjennom kurs og veiledning
- legge til rette for kontinuerlig fordypning i og profesjonalisering av personalets anvendelse av montessoripedagogikk gjennom studier av relevante tekster, deltagelse på oppfriskningskurs, deltagelse på nasjonale og internasjonale konferanser, og i andre samarbeidsfora

Forberede et fysisk miljø som støtter de utviklingsmessige behovene – de menneskelige tendensene, det absorberende sinn, og de sensitive periodene – til barnet fra 0–6 år gjennom å

- etablere separate miljøer for aldersgruppene 0–3 (Småbarnas hus) og 3–6 (Barnas hus)
- omsette retningslinjene som ligger i montessoripedagogikken for utformingen av det fysiske miljøet for aldersgruppene 0–3 og 3–6
- vektlegge estetikken så vel som en konsekvent og logisk organisering av omgivelsene
- omsette retningslinjene for utemiljøet for aldersgruppene 0–3 og 3–6, slik at det støtter barnas utvikling og skaper en kontinuitet mellom inne og ute
- observere og analysere hvordan det fysiske miljøet fungerer til daglig, og forta nødvendige justeringer og utbedringer basert på dette
- vise varsom omgang med materiell og utstyr, slik at det ivaretas og kan komme alle til gode

Forberede et psykologisk miljø som støtter utviklingen til barnet fra 0–6 år som individ og som medlem av en gruppe gjennom å

- etablere et miljø der barnet opplever tillit, støtte og omsorg fra alle voksne
- basere arbeidet på en dagsrytme som muliggjør minst én lang arbeidsøkt i løpet av dagen (min. 3 timer for 3–6 før lunsj) som er uforstyrret av kollektive, voksenstyrte aktiviteter
- sørge for at barn gis frihet til å kunne følge sine utviklingsmessige behov
- sørge for at grensene er tydelige, slik at både fellesskapets og individets behov ivaretas
- observere systematisk og bruke det som grunnlag for planlegging og tilnærmingen til hvert barn
- gi presentasjoner hovedsakelig til enkeltindivider og i mindre grad til små grupper (3–5 barn)
- jobbe aktivt med øvelser i harmoni og høflighet og med dyder for å tydeliggjøre rutiner, forventninger og ansvar
- muliggjøre meningsfulle aktiviteter og gi rom for ro og ettertanke for barna
- fjerne unødige hindringer og begrensninger for å unngå frustrasjon hos barna som ikke fremmer utvikling

Ta ansvar for å etablere kontinuerlig samarbeid med hjemmet gjennom å

- være åpen for å invitere foreldre til observasjon av arbeidsøkten
- skape ulike fora der foresatte og personalet møtes for å lære om montessoripedagogikk
- skape ulike fora der foreldre inviteres til å bidra til utviklingen av det forberedte miljø
- veilede og støtte foreldre på grunnlag av montessoripedagogikk
- skape og gjøre ulike ressurser om montessoripedagogikk tilgjengelig for foreldre

Prinsipper og pedagogisk praksis

Det forberedte miljøet

Det forberedte miljøet er svært viktig i montessoribarnehagen. Rom og rutiner er satt opp med tanke på de utviklingsmessige behovene til barna, og det skal være rom for både individets, så vel som gruppens behov. Basert på de ulike karakteristikkene har hvert alderstrinn sitt spesielle miljø:

- 0–1 år: Nido (Redet)
- 1–3 år: Småbarnas hus (Toddler-gruppe)
- 3–6 år: Barna Hus, Casa dei Bambini

Hvert miljø er forberedt etter de samme prinsippene, men hvordan det ser ut i praksis avhenger både av sted og kultur, og av barnas utviklingsmessige forutsetninger i den aktuelle aldersgruppen.

Det fysiske miljøet fungerer som den tredje pedagogen i barnets oppvekstmiljø (pedagogen og læringsmateriellet er de to andre komponentene). Miljøet skal innredes slik at barnets naturlige utvikling blir støttet i størst mulig grad. Miljøet skal fungere i overensstemmelse med tendensene, det absorberende sinn og de sensitive periodene.

Følgende punkter er viktige når det gjelder miljøet:

Fysisk: Innredning av inne -og utemiljøet.

Orden: Orden og struktur i alt fra læringsmateriell til rutiner.

Tid: De voksne må gi barna den tiden de trenger for å mestre.

Frihet og disiplin: Tydelighet om hva barna har frihet til og hvilke rammer som gjelder.

Materiell: Interessevekkende læringsmateriell for barn i ulike aldre.

Barnets mentale utvikling følger visse biologiske lover, i likhet med den fysiske utviklingen. Ved å observere et barn i arbeid, altså iaktta barnet i en fritt valgt aktivitet i et nøye forberedt miljø, kan pedagogen få innsikt i hvor barnet befinner seg i sin utvikling. Basert på observasjoner kan pedagogen presentere det rette materiellet/ aktiviteten for barnet til riktig tidspunkt.

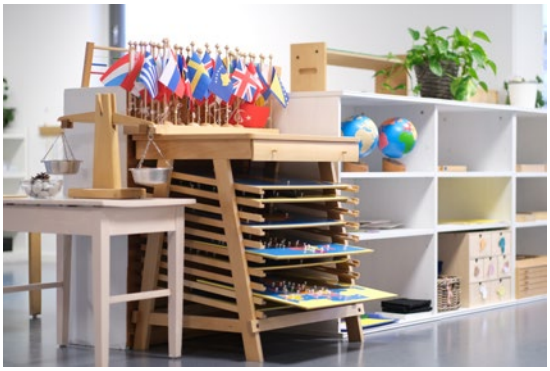

Barn i barnehagealder lærer mest med og gjennom kroppen, og for å møte deres konstante behov for målrettet, fysisk aktivitet må miljøet innby til forflytning, ulike arbeidsstillinger, fin- og grovmotoriske aktiviteter og mulighet for at barna selv kan få flytte møbler og gjenstander etter behov. Miljøet skal fremme utviklingen av barnets selvstendighet gjennom bruk av møbler tilpasset deres størrelse og åpne hyller med materiell tilgjengelig til enhver tid.

Alle gjenstander skal kunne brukes «på ordentlig», slik at barnet kan gjøre virkelig arbeid og se resultatene av det. Skal barna stryke tøy, må de ha et ekte strykejern. Skal de lære å lage mat, må de bruke både skikkelige kniver og virkelige ingredienser. Det er ektheten som gjør at barnet føler at det blir tatt på alvor og kan gjøre noe ordentlig på egne premisser.

For å innrede et gunstig innemiljø, må det gjøres en analyse av de tomme rommene; Hvor er dørene? Hvor blir det mye/ lite trafikk? Hvor er stikkontakter og vannkilder og hvor kommer lyset fra? Basert på en slik analyse kan vi sette inn møbler og inventar i barnestørrelse med tanke på å skape et oversiktlig og estetisk vakkert miljø, der det er plass for både stille aktiviteter og aktiviteter som fører til mer lyd og bevegelse. For å kunne tilby barna nødvendig variasjon, må det være en god balanse mellom enkeltstående bord, gruppebord og gulvplass. Møblene bør være såpass hendige at barna selv kan flytte dem og sette dem sammen dersom de skulle ønske å sitte sammen.

Prinsippene for innemiljøet som er beskrevet ovenfor, gjelder også for utformingen av barnehagens utemiljø.

En god analyse av det forberedte miljøet kan kun gjøres mens barnet jobber i det. Da vil vi kunne observere hvor barnet foretrekker å være, om det er steder som blir lite brukt og om vi har innredet slik at det fremmer utviklingen av barnets selvstendighet og konsentrasjon. Personalet skal ikke være redd for å gjøre forandringer underveis dersom noe ikke fungerer. Endringer kan gjøres både med utgangspunkt i barnegruppen og med enkeltbarn.

Plass til de voksnes arbeidsredskaper (ting de trenger for å observere og loggføre, altså notatbøker, PC og lignende) for observasjon og loggføring skal også inkluderes i dette miljøet. Miljøet skal være utformet slik at barna kan være aktive og uavhengige av den voksne i størst mulig grad. Det skal hilse barnet velkommen og fremme tilhørighet. Atmosfære og inventar må innby til trygghet og åpenhet.

Medvirkning: Selvstendighet, frihet og ansvar

I det første utviklingstrinnet er barn hovedsakelig indre motivert, drevet av sine utviklingsmessige behov; de menneskelige tendensene, det absorberende sinn, og de sensitive periodene. De har en indre drivkraft mot utvikling, utforskning og selvstendighet. Vårt mål er å «hjelpe barnet til å gjøre det selv».

Selvstendighet i denne perioden handler om mer enn å klare praktiske oppgaver alene. Barna skal få oppleve egen handlekraft gjennom bevegelse, valg, aktivitet og erfaring. Selvstendighet bygges

opp i samspill med det tilrettelagte miljøet. Miljøet skal være utformet slik at barnet kan orientere seg, gjøre valg og utføre meningsfulle aktiviteter med minst mulig unødvendig voksenhjelp. Møbler, materiell og praktiske aktiviteter er tilgjengelige for barnet og tilpasset dets utviklingsnivå. Gjennom ulike aktiviteter og meningsfullt arbeid får barnet erfaring med å være en aktiv deltaker i sitt eget liv og i fellesskapet. Barnet får velge innenfor et miljø med tydelige rammer, og valgfriheten må ses i sammenheng med respekt for andre mennesker, materiell og miljøet.

Barna skal få erfare innflytelse på det som skjer i barnehagen, og medvirkningen skal tilpasses barnets alder, erfaringer, forutsetninger og behov. Medvirkning innebærer at barnets uttrykk, initiativ, interesser og behov skal tas på alvor og få betydning for den pedagogiske praksisen. Den voksne skal ikke først og fremst styre barnets aktivitet, men observere barnet for å kunne forstå dets utvikling og behov og deretter tilpasse miljøet og gi støtte. På denne måten kan medvirkning også forstås som noe som skjer gjennom barnets kroppslige uttrykk, valg, initiativ, konsentrasjon, interesser og handlinger – ikke bare gjennom verbale utsagn

.

Frihet og ansvar er gjensidig avhengige størrelser. Når et barn henter materiell, arbeider med det, setter det tilbake på plass og tar hensyn til andre som arbeider i miljøet, er dette både en øvelse i selvstendighet og en erfaring med sosialt ansvar. Barnet er ikke bare mottaker av omsorg og pedagogisk tilrettelegging, men en deltaker som bidrar til å opprettholde fellesskapet. Barnets frihet forutsetter en voksen som kjenner barnet, forstår utviklingsbehovene og etablerer rammer som gjør reelle valg og selvstendig handling mulig. Frihet innebærer ikke fravær av voksenledelse, men en annen form for voksenledelse – en som i større grad består i å observere, tilrettelegge, vise, støtte og gradvis trekke seg tilbake når barnet mestrer mer selv.

Orden og valgmuligheter

Ryddighet og orden er viktig for små barn, fordi det hjelper dem til å forstå sin omverden og danne viktige strukturer i hjernen. Et ryddig miljø hjelper barna å ta selvstendige valg, fordi de kan finne det de trenger uten å måtte spørre de voksne. Orden i hyllene gjør materiellet attraktivt og oppmuntrer til aktivitet. I et montessorirom har materiellet faste plasser, men barna kan bevege seg rundt omkring. Men barna må også vise ansvar for sitt miljø gjennom å sette ting på plass, rydde etter seg når de er ferdige med en aktivitet, og bidra til at alle fellesområder er godt ivaretatt. I barnehagen gjør barn og voksne dette sammen.

Alle fagområder er representert i montessorirommet, og materiell og utstyr er lett tilgjengelig i åpne hyller. Barna kan selv velge hva de vil gjøre, og vakre omgivelser og orden gjør de ulike materiellene og fagområdene fristende å arbeide med. Selv om barna har mange valgmuligheter hver dag og kan følge egne interesser, må de også lære seg å bli bevisste valgene de gjør og stå for dem. Som voksne forbereder vi omgivelsene slik at barnet har mulighet til å velge den type aktivitet og arbeidsmåte de drives mot, enten det er alene eller sammen med noen, en ny aktivitet eller den samme om og om igjen. Barna velger selv hva de vil jobbe med, hvor lenge og med hvem, og om de vil jobbe på bordet eller gulvet.

Presentasjoner

Læring og utvikling foregår på mange ulike måter, for eksempel når barnet observerer andre barn eller voksne, når et barn viser noe til et annet barn, når barnet utforsker på egenhånd, gjennom samhandling med andre barn og/ eller voksne og ved at den voksne presenterer for barnet. Når montessoripedagogen presenterer et materiell for barnet, gjør han eller hun det på bakgrunn av observasjoner. Observasjonene har gitt den voksne informasjon om barnets modenhet, dets sannsynlige motivasjon for det som skal presenteres og dets mulighet til å knytte ny kunnskap til allerede ervervet kunnskap.

En presentasjon er en slags innvielse i hvordan man bruker et materiell og hva man kan lære av det. Noen presentasjoner viser en teknikk, mens andre skal tenne interesse og begeistring for videre arbeid. Etter en presentasjon står barnet fritt til å velge om det vil jobbe videre med den samme aktiviteten eller om det vil gjøre noe annet. I barnehagen gis det mest individuelle presentasjoner, fordi yngre barn liker helst å gjøre alt selv og fordi de befinner seg på hver sin egen utviklingsvei. Barnet imiterer ofte den voksnes atferd svært nøyaktig og pedagogen må derfor være nøye med hvordan en presentasjon gjennomføres. Fremgangsmåten skal vises tydelig og på en engasjerende måte. Høy grad av presisjon gir også barnet bedre mulighet til å tilegne seg essensen av hva materiellet har å tilby, og siden arbeide kreativt og selvstendig med det.

Det er en grunnleggende forskjell mellom måten et arbeid blir presentert på i småbarnsavdelingen og hvordan man viser det til eldre barn.
Fordi de minste barna ikke klarer å holde oppmerksomheten rettet mot én aktivitet så lenge av gangen, jobber montessoripedagogen her i større utstrekning sammen med barnet, dvs. voksen og barn bytter på tur. Når presentasjoner gis til barn over tre år, blir barna som regel bedt om å se på helt til presentasjonene er fullført før barnet selv overtar arbeidet. Da kan de fortsette på egenhånd så lenge de vil.

Presentasjoner er en naturlig del av arbeidsøkten, men det skal heller ikke gis så mange presentasjoner at barna ikke har tid til å fordype seg i aktiviteter av eget valg. Den lange arbeidsøkten gir pedagogene mulighet til å følge opp barn enkeltvis eller i mindre grupper, f.eks. gjennom observasjon eller veiledning. Barnehagebarn har ennå ikke noen oppfatning av lineær tid, men de reagerer likevel negativt på stress og en følelse av tidspress.

Montessorimateriellet

Montessorimateriellet er en viktig del av det forberedte miljøet, og er laget for å hjelpe og stimulere barnet i dets læring og utvikling. Arbeidet med montessorimateriellet gir barnet en konkret sensorisk opplevelse tilpasset dets evner. Materiellet er utformet med vekt på estetikk og enkelhet og skal være en nøkkel til verden og inspirere barnet til å gjøre videre oppdagelser i virkeligheten. Materiellet kan også brukes som didaktisk læringsmateriell for barn med spesielle behov.

For å kunne medvirke og foreta valg, må barna vite hvordan man bruker materiellet og hvilke muligheter det gir. Mye av montessorimateriellet er ikke selvforklarende, og barna trenger støtte for å kunne dra nytte av det som materiellet har å tilby. Derfor viser den voksne dette i form av en presentasjon som vanligvis gis til enkelte barn, slik at vi kan tilpasse vår tilnærming til dette barnets behov og forståelse. Noe arbeid gjøres som regel i små grupper, som for eksempel med materiell og aktiviteter for muntlig språk eller harmoni og høflighet.

Det er når barnet jobber med materiellet på en selvstendig måte at den virkelige læringen og utviklingen finner sted. Det forventes ikke at skal arbeide på nøyaktig samme måte som den voksne, og veiledning eller korreksjoner gis kun når barnet ikke forstår hvordan materiellet skal brukes. Vi forventer derimot alltid varsom og trygg omgang med materiellet, slik at det kommer alle til gode i mange år fremover.

I småbarnas hus jobber voksne og barn vanligvis side om side med et materiell, mens i barnas hus viser den voksne som regel hele fremgangsmåten før barnet inviteres til å gjenta. Denne fremgangsmåten fremmer både konsentrasjonsevnen og nøyaktighet for barnet.

Materiellet deles vanligvis inn i:

- Materiell for psykosensorisk og motorisk utvikling (0–3)
- Praktiske hverdagsøvelser (0–3 og 3–6)
- Språkmateriell (0–3 og 3–6)
- Sensorisk materiell (3–6)
- Matematikkmateriell (3–6)
- Materiell til kulturfagene kunst, musikk, botanikk, zoologi, geografi, og noe historie (0–3 og 3–6)

I tillegg er etikk, filosofi, barns åndelige behov og kropp, aktivitet og helse overordnede temaer og gjenspeiles i ulike aktiviteter innen fagområdene.

Materiellet innen de enkelte fagområdene er utviklet med tanke på progresjon og sammenheng.

Hver gang barnet presenteres for en ny aktivitet har det vært godt forberedt gjennom tidligere aktiviteter. Materiellet finnes som regel bare i ett eksemplar, slik at den sosiale læringen som ligger i å vente på tur eller samarbeide ligger implisitt i hver aktivitet.

Det gjør barnet i stand til å mestre oppgaven, noe som gir grunnlag for glede og selvfølelse. Hvert materiell har et bestemt formål, både indirekte og/eller direkte, og den voksne presenterer materiellet på en bestemt måte. Hver montessoribarnehage trenger et komplett sett av materiell for aldersgruppene 0–3 og/eller 3–6. Det meste av materiellet for praktiske hverdagsøvelser, språk og kulturfagene lages av pedagogene.

▶ *Se lister over anbefalt materiell på Montessorinorge.no*

Dette karakteriserer montessorimateriellet:

- *Størrelse:* Alt materiell er tilpasset barna når det gjelder størrelse og utforming. Når barna, for eksempel, stryker klær, bruker de et ekte, men lite strykejern. Strykebrettet er også i barnestørrelse.

- *Attraktivt:* Alt materiell skal være estetisk utformet, tiltalende og stimulere til aktivitet og utforskning. Materiellet må alltid være komplett og ha sin faste plass i rommet.

- *Sensorisk:* Gjennom å bruke så mange sanser som mulig, får barnet en dypere forståelse av verden det er født inn i. Hvis barnet vil lære seg et tall, blir oppgaven lettere når det i tillegg til å se formen ved hjelp av øynene, også får kjenne på formen med fingrene. Til dette har vi sandpapirtallene. Ved hjelp av gullperlemateriellet i matematikken, kan barnet selv se og kjenne at tusener er mye større og tyngre enn hundrer, tiere og enere.

- *Isolering:* Materiellet viser én fysisk egenskap om gangen. I det rosa tårnet, for eksempel, har kubene ulike størrelser. For å gjøre barnet oppmerksomt på dette, er alle kubene i samme farge. Da distraheres ikke barnet av ulike farger, men kan konsentrere seg om kubenes dimensjoner.

- *Direkte og indirekte formål:* Arbeidet med hvert materiell har et klart mål. Målet er å oppøve bestemte ferdigheter eller tilegne seg spesifikk kunnskap. Noen ganger er målet indirekte, dvs. at aktiviteten, foruten å gi ferdigheter og kunnskaper nå, også gir barnet muligheten til å øve på ferdigheter som det trenger i fremtiden. Når barnet pusler kartpuslespillene, lærer det seg geografi, samtidig som det øver opp øye-hånd koordinasjonen og pinsettgrepet. Den ferdigheten trenger barnet også senere når det begynner å skrive.

- *Progresjon:* Materiellet er organisert slik at det går fra enkelt til kompleks. For eksempel øver barna først på å bære en mugge og å helle før de vises hvordan man vasker kluter.

- Materiellet på hyllene arrangeres fra venstre til høyre fra enkelt til mer avansert.

Feilkontroll

Å gjøre feil er en viktig del av læringsprosessen. Hver gang vi gjør en feil, blir oppmerksomheten skjerpet, vi saktner farten for å bli nøyere, og vår tendens for perfeksjonering driver oss mot å prøve igjen til vi får det til. En feil forteller oss om hva vi trenger å øve mer på. I utgangspunktet er det hverken negativt eller positivt å feile, men det

kan være ubehagelig når andre ser oss gjøre feil. Vi ønsker å gi barnet muligheten til å oppdage og rette sine egne feil, uten å måtte bli korrigert av voksne. Noe av montessorimateriellet har derfor en innebygget feilkontroll, f.eks. at hver sylinder passer bare i sitt eget hull i sylinderblokkene eller at formene i geometrikommoden bare passer i sin egen ramme, som i et puslespill. Om den siste sylinderen ikke passer i det siste hullet, gis barnet en klar tilbakemelding av materiellet om at noe er feil og må rettes.

Materiell som det rosa tårnet, som består av 10 kuber som minker i størrelse fra 10cm3 til 1cm3, har ikke en slik mekanisk feilkontroll, men likevel ser barnet når de har bygget tårnet feil og ikke ser ut slik det gjør når det står på hylla. Den voksne korrigerer ikke barnet, men venter til de

har opparbeidet seg nok erfaring og innsikt til de begynner å korrigere seg selv. Samtidig observerer den voksne om feil kan skyldes at barnet ikke forstår hvordan man skal bruke materiellet – da kan det hende at vi gir en ny presentasjon.

Harmoni, høflighet og fredsutdanning

Små rollespill, presentasjoner og diskusjoner med vekt på harmoni og høflighet brukes for å lære om hvordan vi oppfører oss mot hverandre og våre omgivelser, både i montessorirommet og ellers i samfunnet. I barnehagen kan det være at barna gjør rollespill om hvordan man tilbyr og tar imot hjelp. Harmoni og høflighet er ikke et fag som man gjør til et spesielt tidspunkt, men noe man gjør hele tiden og i ulike anledninger for å bygge opp barnets repertoar av handlemåter i sosiale situasjoner. Hvert barn gjøres sitt ansvar bevisst for å bidra til et godt miljø i gruppen.

Utdanning til fred i en montessoribarnehage handler om å skape et miljø preget av respekt for og støtte til barnets naturlige utvikling. Vi kan dele denne utviklingen inn i fire bevissthetssoner som bygger på hverandre:

- *Selvbevissthet og utvikling:* Kjernespørsmålene er: Hvem er jeg? Hva er viktig for meg og hvorfor? Hva er mine sterke sider, mitt talent og hva liker jeg å gjøre?

- *Bevissthet om fellesskapet og utvikling:* Dette uttrykkes gjennom forståelse for andre innenfor vårt fellesskap, og gjennom empati og sympati.

- *Kulturell bevissthet og utvikling:* Dette uttrykkes gjennom kjennskap til mennesker i andre kulturer og en grunnleggende respekt for at ulike kulturers tradisjoner er betydningsfulle for den som tilhører denne kulturen.

– *Bevissthet for miljø og utvikling:* Vi trenger å bli bevisste på vår sårbare verden og på bærekraftig utvikling. Dette inkluderer også kunnskap om hvordan levende og ikke-levende elementer er forbundet med hverandre.

Innenfor hver av sonene finnes det en rekke aktiviteter som hjelper barnet i sin utvikling. I barnehagealder tar barnet de første skritt i en prosess som vil foregå hele livet.

Montessoribarnehagen har ofte et fredsbord som en del av sitt forberedte miljø. Dette fungerer som en hjelp til konfliktløsning. Her, som innen alle andre fagområder i montessoribarnehagen, møter barnet konkret materiell som kan hjelpe dem i å lykkes. På det lille, vakre fredsbordet står en vase med en rose i (eller en annen skatt fra naturen). I en konfliktsituasjon kan barna sitte rundt bordet og bruke rosen som et tegn på hvem sin tur det er til å snakke og hvem som skal lytte. Rosen sendes frem og tilbake mellom barna til de mener konflikten er løst. Pedagogen kan gi støtte underveis ved å hjelpe barna med å gi uttrykk for tanker og følelser og holde på dialogen, men han eller hun skal holde seg i bakgrunnen. Barna gis ansvaret for å løse konflikten på en fredelig måte og uten innblanding fra andre. Slik formidles grunnleggende strukturer for konfliktløsning.

Organisering og rutiner i barnehagedagen

Lange arbeidsøkter

Barn trenger tid for å utforske, fordype seg i noe, ta pauser når det er naturlig for dem, og veksle mellom aktiviteter i eget tempo. Når barnet får tilstrekkelig med tid uten å bli avbrutt av felles aktiviteter, utvikler det seg en naturlig arbeidsrytme. En slik rytme trenger minimum 3 timer for å utfolde seg og gi barnet tid til å følge sine interesser og utvikle konsentrasjon. Hvert barn gis anledning til å følge sin egen rytme innenfor denne tiden som vi kaller for arbeidsøkt. I småbarnas hus varer arbeidsøkten fra barnet kommer i barnehagen og til de legger seg for å sove. Alle overganger som av- og påkledning, toalettbesøk, og måltider er en viktig del av småbarnets arbeid. I barnas hus, når praktiske aktiviteter har blitt til rutine tenker vi på arbeidsøkten som den tiden fra barnet kommer på avdelingen og frem til lunsj. Om ettermiddagen har man gjerne en kortere arbeidsøkt frem til barnet blir hentet.

Tilvenning til å bruke toalettet

Å lære seg å bruke toalettet er en modnings- og læringsprosess og en viktig milepæl mot selvstendighet for barnet. I 6-måneders alderen kan barn som regel å sitte uten støtte, hvilket er et tegn på at de begynner å ha kontroll på hofteleddene. Samtidig begynner de å kjenne at tarmene og blæra er fulle og at de må tømme seg. De er nysgjerrige på det å gå på do, hvilket gjør dette til et godt tidspunkt å starte med tilvenningen til å bruke toalett. Når barna går og står stødig rundt 1-års alderen er de klare for å bli selvstendige i å bruke toalettet.

I montessoribarnehagen skaper vi et forberedt miljø der toalettrutiner er en naturlig del av barnets hverdag. Dette betyr ikke at vi tvinger

barn til å gå på toalettet dersom de ikke ønsker det eller er klare, men vi skal tilby muligheten og gjøre det til en naturlig del av deres hverdag.

Det forberedte miljøet for selvstendighet og rutiner på toalettet:

- De voksne starter med å loggføre barnets naturlige rytme for å gjøre fra seg mens de ennå bruker bleie. Disse tidspunktene blir utgangspunktet for når barnet tilbys å gå på do.

- Den voksnes holdning bør være preget av at dette er en naturlig del av dagen og rutinene, ikke noe ekstraordinært eller stort. Derfor roser man ikke voldsomt når barnet prøver og lykkes, ei heller viser oppgitthet eller skuffelse når det ikke lykkes. Barna gis mulighet til å prøve og feile, som i andre aktiviteter.

- Selvstendighet på toalettet henger sammen med selvstendighet i av- og påkledning. Derfor må dettes øves samtidig. Når barna har på litt mindre klær inne, er det større sjanse for å lykkes i starten. I begynnelsen er det fint å gå kun i truse (normal påkledning på overkroppen). Innetemperaturen er tilpasset så det ikke blir kaldt.

- Barna tilbys mulighet for å gå på toalettet jevnlig og rutinemessig. For eksempel en gang per time, etter hvert måltid, etter soving og så videre. Dersom de blir våte, følges de til toalettet for å skifte med en gang, og kan gjerne sitte litt på toalettet for å se om det er noe mer som skal ut.

- Det bør ideelt sett være tilgang til toaletter i umiddelbar nærhet til grupperommene. Det er da kort vei for barnet når det må forte seg på do, og de ansatte har mulighet til å følge barnet på do uten at de mister kontakten med resten av gruppen.

- Badet bør være stort nok til å ha plass til barnas skiftetøy, plassert slik at de kan finne frem selv det de trenger. Ved å gi barna mulighet til å være selvstendige, og vise dem at voksne har tillit til dem i prosessen, vil de ha større sjanse for å tro på seg selv og å lykkes.

- Doene bør være små i størrelsen, tilpasset barnas høyde. Om man ikke har det, kan man bruke dosete og en stabil krakk som trygger barna når de setter seg.

- Potter kan også brukes. De skal stå på badet ved siden av doen.

- Vi øver på alle rutiner som hører med til bruk av toalett: å ta passe med dopapir, å tørke seg, å dra ned, å vaske hendene, etc.

Barna får hjelp og veiledning så lenge de trenger det.

– En utfordring vi har her i Norge i forbindelse med toalettbevissthet er vintertid. I barnehagen er ofte barna ute hver dag etter lunsj, gjerne et par timer. I vinterhalvåret har de mye klær på seg; ull, fleece og bobledresser. Det kan føles veldig strevsomt å måtte skifte flere lag med klær, og foreldrene har ikke kapasitet til å vaske og tørke dette hver dag. Det kan ordnes med at man tar en bleie utenpå trusa akkurat i utetiden, så kjenner barna at de blir våte og kan gå og skifte.

– Det er viktig å opprettholde rutinene og vise barnet at man ikke gir opp, selv om barnet kan ha perioder der det ikke vil gå på toalettet eller ikke rekker det i tide e.l. Vi fortsetter å hjelpe barnet uten å bli frustrert eller oppgitt.

– Når tilvenning til toalett starter samtidig som barnet fysisk og mentalt er moden for det, så går prosessen som regel raskt og smidig.

Søvn og hvile

I småbarnas hus sover de fleste barn midt på dagen og også her legger vi vekt på selvstendighet. Barna sover inne på madrass eller saueskinn istedenfor å ligge i vogn. Det betyr at de trygt kan legge seg selv og stå opp når de våkner. Gode sovevaner er viktige for en god utvikling, og barna støttes i prosessen med å sovne av seg selv og å stå opp når de har sovet ut.

Eldre barn i barnas hus gis også mulighet til hvile etter eget behov.

Mat og måltider

Mat er en viktig del av livet vårt, og gode mat- og spisevaner varer livet ut. Mataktiviteter som å skjære opp frukt, smøre skive, presse juice, og skrelle egg er en del av de praktiske hverdagsøvelsene og barna kan jobbe med dette når som helst i løpet av dagen. Gjennom dette arbeidet øver de seg i å bruke kjøkkenutstyr som skreller og kniv samt å innarbeide gode vaner i forhold til hygiene gjennom håndvask, riktig håndtering av matvarer, og rengjøring. Lunsjen er en hyggelig begivenhet der vi alle kommer sammen og barna tar aktivt del i å dekke bord og sette frem maten både i småbarnas og barnas hus. Et felles måltid gir oss anledning til å øve på å be om og sende noe, å spise med bestikk, å ha en samtale rundt bordet, og å spise seg mett før

man går fra bordet. Vi bruker glass og porselen til måltidet, slik at også de minste barna lærer at når noe faller ned, så kan det knuse, derfor må vi være varsomme. Barna forsyner seg selv med mat og drikke og de voksne hjelper til ved behov. Mat og måltider gir en fin ramme for arbeid både ute og inne, og man kan gjerne dyrke egne grønnsaker.

Arbeid og lek

I montessoribarnehager finner man ikke mange tradisjonelle leker, og vi bruker ofte begrepet arbeid i stedet for lek. Dette kan føre til misforståelser, og det er behov for noen avklaringer på hvordan montessoripedagogikken forholder seg til barns lek, og hvorfor vi vektlegger barnets arbeid som verdifullt. Montessori brukte ordet «arbeid» fordi voksne i hennes kultur anså lek som mindreverdig og barnslig, noe som man ikke trengte å ta på alvor eller respektere. I dagens norske barnehager er leken i aller høyeste grad tatt på alvor, men det er fortsatt grunner til å beholde fokuset på barnets arbeid i montessoribarnehagen.

Barnas aktiviteter engasjerer dem dypt og de utfører ulike oppgaver med det største alvor. De er utrettelige i sitt arbeid; igjen og igjen prøver de å komme seg opp når de stabber omkring og detter, de gir ikke opp med å sette puslespillbrikkene på plass og kjenner på sandpapirbokstavene med største alvor. Det er hardt arbeid å lære seg å lese, men også å lære seg å sykle eller å komme overens med en venn. Barnas lek er deres arbeid, fordi alt konsentrert og engasjert arbeid tjener deres utvikling. Arbeidet er dermed ikke forstått som en plikt eller som arbeid i voksenlivets betydning, men som en grunnleggende måte barnet realiserer sitt utviklingspotensial på.

I montessoribarnehagen hjelper vi barna å bygge opp en solid forståelse for vår verden, slik at forestillingsevnen har et grunnlag å stå på. Små barn er ivrige etter å lære å kjenne denne virkelige verden: de prøver å finne ut hvordan ting virker og hva det er laget av, de er nysgjerrige på hva ting heter og hvordan man uttaler ordene riktig, og de bruker sine sanser til å utforske den menneskeskapte så vel som den naturlige verden ved å engasjere seg i virkelige aktiviteter. Barn trekker ofte ikke noen definitiv grense mellom lek og arbeid, slik vi voksne gjør. Lek og det som vi betegner som arbeid i et montessorimiljø, har de samme elementene av selvvalgte, spontane aktiviteter:

- *Forventning:* Den lekende ser frem mot noe spennende og engasjerende, akkurat som når vi inviterer barnet ved å si «La meg vise seg hva vi kan gjøre med dette materiellet».

– *Overraskelse:* I leken vet man aldri hva som skjer, nye ideer dukker opp på veien. Dette elementet blir fremhevet når barn og voksen oppdager at tallet 0 får ingen tellepinner eller at fargebrikkene kan legges ut til en vakker, fargesprakende sol.

– *Tilfredshet:* Grunnen til at barn leker er at det gjør dem tilfreds. Vi ser den samme type glede og tilfredshet i barnet etter at det har avsluttet et konsentrert arbeid.

– *Forståelse:* I leken lærer eller oppdager barn ofte noe nytt. Arbeidet med montessorimateriellet hjelper barnet til å bygge opp sin forståelse på en kontinuerlig og systematisk måte.

– *Styrke:* Leken og arbeidet hjelper barnet til å utvikle ferdigheter og evner mens de er opptatt med lystbetonte, selvvalgte aktiviteter.

– *Selvtillit:* Barnet begynner å stole på egne evner og ferdigheter gjennom sine opplevelser.

Den klassiske rolleleken forekommer spontant i barnas arbeid, men ofte foretrekker barna virkelige aktiviteter fremfor å late som. I uteleken ser vi mer av den typiske fysiske leken, regelleker, og rollelek side om side med hagearbeid og aktiviteter for å ta vare på utemiljøet. Uteområdet brukes aktivt i en montessoribarnehage, både til utforsking i naturen og til mer fri lek.

Materiellet i montessoribarnehagen er kjønnsnøytralt. Uten kjønnsstereotypisk leketøy som dukker og biler engasjerer barna seg helt naturlig i alle typer arbeid alene eller sammen med andre. Dette er med på å styrke fellesskapet.

Den voksnes rolle og ansvarsfordeling

For å lykkes i å følge barnet og tilrettelegge for gunstig utvikling i et montessorimiljø, må vi voksne reflektere over og være bevisste på vår rolle og oppgave. Med voksne menes i denne sammenhengen alle ansatte som jobber i et montessorimiljø. Miljøet består av ulike voksne som har ulike roller.

Barnehageeieren og alle ansatte skal sammen bidra til å oppfylle målene og kravene i den lokale rammeplanen for montessoribarnehagen, med utgangspunkt i sine erfaringer og sin kompetanse.

Alle voksne i et montessorimiljø har ansvar for å

- Ha god kjennskap til montessoripedagogikken og bruke de grunnleggende prinsippene og verdiene i denne planen i sitt arbeid med barna.
- Videreutvikle egen kompetanse og kunnskap innen montessoripedagogikken. Kompetanseutvikling gjennom f.eks. videreutdanning, kursing, selvstudier og studiebesøk bør være naturlig for alle som jobber i et montessorimiljø.
- Formidle den menneskelige kulturarven og være et bindeledd mellom miljøet, materiellet og barnet
- Formidle sosiale normer og regler, og være et forbilde for all sosial atferd i gruppen.
- Bruke sin kunnskap om barnet og montessoripedagogikken til å utforme, vedlikeholde og utvikle miljøet rundt barna.
- Gi hjelp og støtte når det er nødvendig, og samtidig sikre at man ikke gir unødvendig hjelp som hindrer barnets utvikling og selvstendighet; tre til side for å la barnet være aktivt på egenhånd når det er nødvendig, og gripe inn for å beskytte barnet eller andre fra dårlige valg når det er nødvendig.
- Arbeide med seg selv hele tiden for å tilstrebe den ydmykheten og åpenheten som er nødvendig for å forstå hvert enkelt barn.
- Bidra positivt i personalgruppen, reflektere rundt faglige og etiske problemstillinger, og være tydelige rollemodeller.
- Ivareta relasjoner mellom barna i gruppen, mellom barn og personalet og mellom personalet og foreldre.
- Bruke observasjon aktivt i egen praksis. Observasjoner av det enkelte barnet og av gruppen er avgjørende for innholdet i det pedagogiske arbeidet. Voksne bruker observasjon for å vurdere sin egen praksis og i planlegging av aktiviteter, presentasjoner, i arbeid med det sosiale miljøet osv.
- Følge barnet! De voksne må vise retning, for de har erfaring med hvor barnet skal. Men det er barnet som viser hvilken vei det vil ta i den retningen og den voksne må være klar til å gå ved siden av og støtte barnet i dets valg.

Montessoripedagogene har hovedansvar for å

- tilrettelegge miljøet, planlegge aktiviteter og arbeid, gi presentasjoner og følge opp barns læring og utvikling.

Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs og livssituasjon. Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. barnehageloven § 46

I det følgende beskrives barnehageeierens, styrerens og den pedagogiske lederens roller i

barnehagen. Dette er de betegnelsene som er brukt i barnehageloven, og teksten i kursiv under er hentet direkte fra *Rammeplan for barnehagen (2017).*

Barnehageeier

Barnehageeieren har det overordnede ansvaret for at barnehagen drives i samsvar med gjeldende lover og regelverk, jf. barnehageloven § 7 første ledd. Barnehageeieren har dermed juridisk ansvar for kvaliteten på barnehagetilbudet. Et kompetent pedagogisk personale er en forutsetning for et barnehagetilbud av god kvalitet. Det forutsettes derfor at barnehageeieren vektlegger de ansattes faglige og pedagogiske vurderinger i sin styring. Barnehageeieren kan tilpasse rammeplanen til lokale forhold, jf. barnehageloven § 2 åttende ledd. Barnehageeierens lokale tilpasning bør fremgå av barnehagens vedtekter.

I montessoribarnehager er det spesielt viktig at den lokale tilpasningen innebærer å følge *Lokal rammeplan for montessoribarnehagen*. Barnehageeier må kjenne denne lokale rammeplanen, og de har et overordnet ansvar for at de ansatte har montessorikompetanse. Videreutdanning i montessoripedagogikk for det pedagogiske personalet er en forutsetning for kvaliteten i en montessoribarnehage. Barnehageeier bør vektlegge kompetanseutvikling innen montessoripedagogikk i alle tilfeller der det er mulig, for hele personalgruppen.

Styrer

Styreren er gitt det daglige ansvaret i barnehagen; pedagogisk, personalmessig og administrativt. Styreren skal sørge for at det pedagogiske arbeidet er i tråd med barnehageloven og rammeplanen, og at personalet utvikler en felles forståelse for oppdraget som er gitt i disse. Styreren skal sørge for at personalet får ta i bruk sin kompetanse. En forutsetning for en forsvarlig pedagogisk og administrativ ledelse er et godt samarbeid med barnehageeieren, barnehagens pedagogiske ledere og barnehagens øvrige personale. Styreren leder og følger opp arbeidet med planlegging, dokumentasjon, vurdering og utvikling av barnehagens innhold og arbeidsmåter og sørger for at hele personalgruppen involveres. Styreren skal sikre at barnehagen har innarbeidet rutiner for samarbeid med relevante institusjoner, slik som skolen, helsestasjonen, den pedagogisk psykologiske tjenesten og barnevernet.

Pedagogisk leder

Pedagogisk leder er gitt ansvaret for å iverksette og lede det pedagogiske arbeidet, i tråd med godt faglig skjønn. Den pedagogiske lederen skal veilede og sørge for at barnehageloven og rammeplanen oppfylles gjennom det pedagogiske arbeidet. Den pedagogiske lederen leder arbeidet med planlegging, gjennomføring, dokumentasjon, vurdering og utvikling av arbeidet i barnegruppen eller innenfor de områdene han/hun er satt til å lede.

I montessoribarnehagen er det spesielt viktig at styrer og pedagogisk leder har montessorikompetanse, og aller helst videreutdanning i montessoripedagogikk. Dersom styrer og/eller pedagogisk leder ikke er montessoripedagog, er det svært viktig at det pedagogiske arbeidet (planlegging, gjennomføring, dokumentasjon, vurdering og utvikling) gjøres i tett samarbeid med montessoripedagogene i personalet.

Styrer og pedagogiske leder skal sørge for at det pedagogiske arbeidet er i tråd med *Lokal rammeplan for montessoribarnehagen.*

Barnehagen som pedagogisk virksomhet

Hele barnehagens virksomhet; eier og ledelse, pedagogisk personell og øvrige ansatte, det fysiske og sosial miljøet og interaksjon mellom mennesker, skal preges av verdiene i montessoripedagogikken. Dette skaper troverdighet og bidrar til å oppnå intensjonene i rammeplanen. Et godt samarbeid, med forståelse for det pedagogiske grunnlaget til barnehagen, er en forutsetning for å opprettholde og videreutvikle barnehagens kvalitet.

Montessoribarnehagen skal være en dynamisk og levende organisasjon. Det oppmuntres til observasjon utenfor egen organisasjon og studiebesøk for å dele erfaringer og lære av hverandre. Det må legges til rette for felles møter og anledninger til å reflektere over verdier, prinsipper og pedagogisk praksis i hele organisasjonen. Det skal vektlegges videreutdanning og kurs innenfor montessoripedagogikk.

Hele barnehagen skal bidra til å skape en atmosfære rundt barna som er preget av fellesskap, lærelyst, balanse mellom ansvar og frihet, og et trygt og godt barnehagemiljø.

I henhold til Rammeplan for barnehagen (2017) skal barnehagen være en pedagogisk virksomhet som skal planlegges og vurderes. Barn og foreldre har rett til medvirkning i disse prosessene. Barnehagen skal ivareta barnas rett til medvirkning ved å legge til rette for og oppmuntre til at barna kan få gitt uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet, jf. barnehageloven § 1 og § 3, Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon art. 12 nr. 1. Barna skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planleggingen og vurderingen av barnehagens virksomhet.

Planlegging

Rammeplan for barnehagen (2017) sier følgende: *Planlegging gir personalet grunnlag for å tenke og handle langsiktig og systematisk i det pedagogiske arbeidet. Planleggingen skal bidra til kontinuitet og progresjon for enkeltbarn og barnegruppen. Planleggingen synliggjør hvordan barnehagen fortolker og realiserer rammeplanen og skal være utgangspunkt for refleksjon og utvikling av virksomheten. Planleggingen må baseres på kunnskap om barns trivsel og allsidige utvikling, individuelt og i gruppe. Den skal også baseres på observasjon, dokumentasjon, refleksjon, systematisk vurdering og samtaler med barn og foreldre.*

Montessoribarnehager bør ha konkrete planer som viser hvordan de menneskelige, materielle og økonomiske ressursene kan utnyttes på en mest mulig hensiktsmessig måte, i tråd med lovverk og den lokale rammeplanen for montessoribarnehagen.

- *Visjoner:* Visjonene skal vise forpliktelse til montessoripedagogikkens overordnede verdier og prinsipper, og være forankret i barnehagens styrende organ. Her synliggjøres langsiktig tenkning og ønsker. Visjonene – uten økonomiske eller praktiske begrensninger - gjør det mulig å arbeide målbevisst over flere år.

- *Virksomhetsplan:* Her settes visjonene inn i realistiske rammer og budsjettet settes opp for ett år av gangen. Dette hjelper oss å komme nærmere visjonen gjennom hensiktsmessig bruk av ressurser. Utviklingspotensial blir synliggjort gjennom virksomhetsplanen.
- *Pedagogisk plan:* Montessoribarnehagen behøver ingen tradisjonell årsplan da vi ikke velger ut spesielle satsningsområder

som endres fra år til år. Temaer kan oppstå på bakgrunn av enkelte barns interesser, men legges ikke til grunn for arbeidet med alle barn. Istedenfor er tradisjoner, høytider og årstider med på å prege årets rytme. Dagsrytmen er alltid den samme og bestemmes av barnets behov for en lang arbeidsøkt uavbrutt av voksenstyrte aktiviteter.

Barnehagen skal ha et hensiktsmessig verktøy som gjør det mulig å planlegge presentasjoner for hvert barn over en kortere periode. Presentasjonene skal baseres på observasjoner av barnet og dets arbeid. I avdelinger der flere pedagoger presenterer er det hensiktsmessig at alle har innsikt i planen over presentasjoner. I tillegg til å planlegge presentasjoner for hvert barn, skal også gruppepresentasjoner, som for eksempel harmoni og høflighet, sensoriske leker, språkleker og andre gruppeaktiviteter planlegges. Pedagogene må samtidig holde fast ved at til tross for planene, er det barnets interesser og forutsetninger som avgjør om en planlagt presentasjon blir gitt.

Rammeplan for barnehagen (2017) sier følgende: *Barnehagen skal utarbeide en årsplan. I tillegg skal det utarbeides planer for kortere og lengre tidsrom og for ulike barnegrupper etter behov. Årsplanen er et arbeidsredskap for barnehagepersonalet og dokumenterer barnehagens valg og begrunnelser. Årsplanen kan gi informasjon om barnehagens pedagogiske arbeid til myndighetsnivåene, barnehagens samarbeidsparter og andre interesserte. Styreren skal lede prosessen med å utarbeide årsplanen. Årsplanen skal fastsettes av barnehagens samarbeidsutvalg. Årsplanen skal vise hvordan barnehagen vil arbeide for å omsette rammeplanens formål og innhold og barnehageeierens lokale tilpasninger til pedagogisk praksis. Årsplanen skal blant annet vise hvordan barnehagen arbeider med omsorg, lek, danning og læring. Her må også progresjon tydeliggjøres. Det skal synliggjøres hvordan barns og foreldres medvirkning bringes inn i planleggingsarbeidet og hvordan barnehagen vurderer sitt pedagogiske arbeid. Det skal også fremkomme hvordan barnehagen arbeider med tilvenning av nye barn og ivaretar samarbeid og sammenheng med skolen. I samiske barnehager skal årsplanen bygge på den samiske årstidskalenderen. Årsplanen skal vise hvordan barnehagen knytter det pedagogiske arbeidet til årets gang og endringene i naturen.*

Denne lokale rammeplanen beskriver montessoribarnehagens pedagogiske hverdag, fagområder og rutiner, og danner et utgangspunkt for barnehagens årsplan. Den lokale årsplanen kan bygge på denne rammeplanen, og henvise til den, men samtidig tilpasses til og konkretisere lokale rutiner. Årsplanen må skape rom for å tilpasse etter interesser og behov, å jobbe etter vår pedagogiske metode og å følge barnet.

Observasjon

Alle voksne i montessoribarnehagen må trene på å bli en god observatør for å kunne se hvor hvert enkelt barn befinner seg i sin utvikling. Observasjon er en del av dagsrytmen og ansvarsfordelingen mellom de voksne, slik at både formell og uformell observasjon kan finne sted hver dag. Voksne må observere det enkelte barns bruk av materiell, arbeidsvaner og arbeidsflyt, men også den generelle atmosfæren i miljøet og dynamikken i gruppen.

Observasjonene bør loggføres slik at de kan danne grunnlag for nye presentasjoner for barnet, eventuelt for endringer i det fysiske miljøet. Det er viktig at personalgruppen kommuniserer regelmessig om det som er blitt observert.

Pedagogene skal bruke observasjon av barnet som informasjonskilde for sitt daglige arbeid. Observasjon kan foretas både «i forbifarten» og over tid, for eksempel når pedagogen observerer en hel formiddag eller flere dager i strekk.

Typiske områder for observasjon er:

- et barns aktiviteter gjennom en hel arbeidsøkt
- enkelte egenskaper hos et barn, for eksempel konsentrasjonsevne, grov- og finmotorikk, bruk av språket, sosiale relasjoner etc.
- bruken av et materiell
- sosiale forhold i gruppen
- samtlige barns aktiviteter gjennom arbeidsøkten
- hvordan det fysiske miljøet fungerer

Pedagogene bør dele innsikten observasjonene gir med hverandre. Dette for å øke forståelsen av hvert barn. Observasjoner kan også til en viss grad brukes som grunnlag i foreldresamtaler.

Så lenge det skjer i samarbeid og forståelse med barnets foreldre/ foresatte, kan observasjon benyttes som hjelpemiddel i samarbeid med hjelpeinstanser utenfor barnehagen. Dersom det skal settes opp spesifikke mål for enkeltbarn, må dette ha en begrunnelse, og målene må settes i samarbeid med foreldrene og eventuelle samarbeidspartnere utenfor barnehagen.

Foreldre må informeres om hvordan vi observerer og bruker observasjon i vårt daglige arbeid.

Dokumentasjon

Dokumentasjon av personalets arbeid synliggjør hvordan personalet arbeider for å oppfylle kravene i barnehageloven og den lokale rammeplanen for montessoribarnehagen.

Rammeplan for barnehagen (2017) sier*: Dokumentasjon av det pedagogiske arbeidet skal inngå i barnehagens arbeid med å planlegge, vurdere og utvikle den pedagogiske virksomheten. Dokumentasjon av det pedagogiske arbeidet kan gi foreldre, lokalmiljøet og kommunen som barnehagemyndighet informasjon om hva barn opplever, lærer og gjør i barnehagen, og om hvordan barnehagen oppfyller kravene i barnehageloven og rammeplanen. Vurderinger om barnegruppens og enkeltbarns trivsel og allsidige utvikling skal dokumenteres når det er nødvendig for å gi barnegruppen og enkeltbarn et tilrettelagt tilbud. Det kan gi grunnlag for å tilpasse og videreutvikle det pedagogiske arbeidet. Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Et etisk perspektiv skal derfor ligge til grunn ved dokumentasjon av barnegruppen og enkeltbarn. Personopplysninger skal behandles i samsvar med personopplysningsloven. Med behandling av personopplysninger menes all innsamling, registrering, sammenstilling, lagring og utlevering av opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson. Dersom barnehagen skal utlevere personopplysninger om barnet til andre instanser og det ikke foreligger lovhjemmel, må foreldrene samtykke til dette. Kravet om samtykke fra foreldrene gjelder for eksempel ikke i tilfeller der personalet deler personopplysninger med barnevernet for å oppfylle opplysningsplikten i barnehageloven § 46. Foreldre har rett til å se og få utlevert dokumentasjon om egne barn, og til å få slettet eller korrigert opplysninger som er feilaktige eller misvisende*

Montessoribarnehagen skal ha hensiktsmessige redskaper for å loggføre arbeidet og aktivitetene de gjør med barna. Loggføringen synliggjør barnas utvikling og arbeid med materiellet. Pedagogens presentasjoner loggføres. Barnas eget arbeid med

materiellet loggføres ikke, men kan noteres som en del av observasjonen. Loggføringen bør gi pedagogen informasjon om hvilken presentasjon som ble gitt og om denne bør følges opp. Hvert barn skal ha en egen logg, som viser progresjonen i presentasjonene gjennom alle årene barnet er i barnehagen. Barnets logg kan også brukes i foreldresamtaler.

Synliggjøring av arbeidet: Dette kan gjøres ved oppslag på tavlen, bildereportasjer, nyhetsbrev eller fortellinger fra hverdagen. Noe av dokumentasjonen egner seg for det offentlige rom, mens annet behandles med fortrolighet mellom barnehagen og hjemmet. Et etisk perspektiv må ligge til grunn for vurderingen.

Vurdering

Rammeplan for barnehagen (2017) sier:
Hovedformålet med vurderingsarbeidet er å sikre at alle barn får et tilbud i tråd med barnehageloven og rammeplanen. Vurderingsarbeidet skal bygge på refleksjoner som hele personalgruppen er involvert i. Felles refleksjoner over det pedagogiske arbeidet kan gi personalet et utgangspunkt for videre planlegging og gjennomføring. Det kan også bidra til en åpen diskusjon om barnehagens formål, innhold og oppgaver. Faglige og etiske problemstillinger skal inngå i vurderingsarbeidet. På denne måten kan personalet lære av egen praksis og bidra til å utvikle barnehagen som pedagogisk virksomhet. Kunnskap om barnegruppens og enkeltbarns trivsel og allsidige utvikling er viktig for å gi alle barn et tilrettelagt tilbud i tråd med barnehageloven og rammeplanen. Barnets trivsel og allsidige utvikling skal derfor observeres og vurderes fortløpende, med utgangspunkt i barnets individuelle forutsetninger og kunnskap om barns utvikling og behov. Barnets erfaringer og synspunkter skal inngå i vurderingsgrunnlaget.

Montessoribarnehagen skal jevnlig vurdere det pedagogiske arbeidet. Det betyr at det pedagogiske arbeidet skal beskrives, analyseres og fortolkes ut fra barnehagens planer, barnehageloven og den lokale rammeplanen for montessoribarnehagen. Det er viktig at montessoripedagoger deltar i vurderingsarbeidet.

Tilrettelegging av det allmennpedagogiske tilbudet for barn som trenger ekstra støtte

Rammeplan for barnehagen (2017) sier:
Barnehagen skal tilpasse det allmennpedagogiske tilbudet etter barnas behov og forutsetninger, også når noen barn har behov for ekstra støtte i kortere eller lengre perioder. Barnehagen skal sørge for at barn som trenger ekstra støtte, tidlig får den sosiale, pedagogiske og/eller fysiske tilretteleggingen som er nødvendig for å gi barnet et inkluderende og likeverdig tilbud. Tilretteleggingen skal vurderes underveis og justeres i tråd med barnets behov og utvikling. Inkludering i barnehagen handler også om tilrettelegging for sosial deltakelse. Barnehagens innhold må formidles på en måte som gjør at ulike barn kan delta ut fra egne behov og forutsetninger.

Hvis det er grunn til å tro at barnets behov ikke kan dekkes innenfor det allmennpedagogiske tilbudet, skal barnehagen opplyse foreldrene om retten til å kreve en sakkyndig vurdering av om barnet har behov for spesialpedagogisk hjelp. Barnehagen skal sørge for at barn som mottar spesialpedagogisk hjelp, inkluderes i barnegruppen og i det allmennpedagogiske tilbudet.

Montessoripedagogikk har sin opprinnelse i spesialpedagogikk og vi bruker mange spesialpedagogiske virkemidler i vårt daglige arbeid: konkrete læremidler, arbeid individuelt og i små grupper, mulighet for repetisjon, mulighet for å tilpasse presentasjoner og materiell til enkeltbarnets behov, etc. Pedagogen har ofte mulighet til å gå fra typisk og allmenn bruk av materiellet til en mer didaktisk, spesialpedagogiske bruk av det samme materiellet og av tilnærmingen vår.

Overganger

Oppstart i barnehagen

Barnehagen skal i samarbeid med foreldrene legge til rette for at barnet kan få en trygg og god start i barnehagen. I montessoribarnehagen jobber vi systematisk med tilknytning og å skape gode relasjoner den første tiden. Dette danner en trygg base for videre utforsking av miljøet og for å knytte seg til andre barn og voksne. Vi er spesielt oppmerksomme på barnas behov og signaler, og observerer og tilpasser for å skape en god start.

Noen praktiske eksempler for å skape en god start i montessoribarnehagen kan være

- *Gradvis tilvenning:* Mange har faste besøksdager før oppstart, og kan gjerne ha kortere dager i starten. Hvor lang tilvenningsfasen er vil kunne variere etter behov. Det kan være lurt med et trinnvis inntak, slik at man sikrer at ikke det er veldig mange nye barn som starter på samme dag/tid.

- *Tilknytning:* Barnet kan gjerne ha en fast voksen (primærkontakt) i den første tiden. Barnet får tid og ro til å nærme seg andre voksne og barn, og man unngår press. De voksne observerer barnet for å bli kjent med signaler og behov.

- *Det forberedte miljøet:* For de minste som starter i barnehagen vil det være viktig å begrense det fysiske miljøet de utfolder seg i, slik at de får tid og mulighet til å orientere seg. Det bør være et tilpasset utvalg av materiell/aktiviteter som sikrer at barnet ikke overveldes. Vi legger vekt på faste rutiner, orden og struktur, som skaper forutsigbarhet og trygghet.

Overganger skjer også innad i barnehagen. Personalet skal sørge for at barn og foreldre får tid og rom til å bli kjent med barna og personalet når de bytter barnegruppe.

Fra barnehagen til skolen

Rammeplan for barnehagen (2017) sier: *Barnehagen skal i samarbeid med foreldre og skolen legge til rette for at barna kan få en trygg og god overgang fra barnehage til skole og eventuelt skolefritidsordning. Barnehagen og skolen bør utveksle kunnskap og informasjon som utgangspunkt for samarbeid om tilbudet til de eldste barna i barnehagen, deres overgang til og oppstart i skolen. Barnehagen må ha samtykke fra foreldrene for å dele opplysninger om enkeltbarn med skolen. De eldste barna skal få mulighet til å glede seg til å begynne på skolen og oppleve at det er en sammenheng mellom barnehagen og skolen. Barnehagen skal legge til rette for at de eldste barna har med seg erfaringer, kunnskaper og ferdigheter som kan gi dem et godt grunnlag og motivasjon for å begynne på skolen. Barnehagen skal bidra til at barna kan avslutte barnehagetiden på en god måte og møte skolen med nysgjerrighet og tro på egne evner. Barna skal få bli kjent med hva som skjer i skolen og skole fritidsordningen.*

Dersom et barn skal videre i en montessoriskole, og denne er tilknyttet barnehagen, vil det være naturlig med en flytende overgang til skolen.

Man kan gjerne ha flere besøksdager, en besøksuke e.l. på våren før skolestart. I mange tilfeller kjenner allerede barnehagebarna til barn og voksne på skolen, og de har kanskje både vært på besøk og fått besøk fra skolebarna. Et montessorimiljø for 6-9 vil ha noen likheter med et miljø for 3-6, og barna vil kjenne igjen en del ting fra barnehagen når de begynner på skolen. Man vil også ha de samme prinsippene knyttet til voksenrollen og de samme verdien som styrer vårt arbeid. Dette legger til rette for en god overgang.

Samtidig er det viktig å understreke at barn som går fra en montessoribarnehage til en skole som ikke driver etter montessoripedagogikk, ikke vil ha dårligere forutsetninger for å lykkes med en slik overgang. Barn er tilpasningsdyktige, og vi legger vekt på at de avslutter i montessoribarnehagen med tro på egne evner og en åpen nysgjerrighet på det som venter.

Samarbeid mellom hjem og barnehage

Å formidle grunnleggende aspekter ved montessoripedagogikken til foreldrene er en viktig oppgave. De fleste foreldre har ikke selv gått i montessoribarnehage eller skole, og må gis kunnskap om hvordan barnet jobber, hva materiellet brukes til og hvordan de selv kan la seg inspirere av montessoripedagogikken. Dette skaper sammenheng i tilværelsen barnehage/hjem og er en viktig støtte til foreldrene i barneoppdragelsen.

Et godt barnehage-hjem samarbeid danner grunnlaget for et helhetlig løp hvor barnas optimale utvikling står i sentrum. Montessoripedagogikken er ikke begrenset til barnehagen, men innebærer et bredt og helhetlig syn på menneskets utvikling, fra fødsel til alderdom. Dette forutsetter en god dialog med foresatte og en felles forståelse av hva vi ønsker å oppnå med barns utdanning, danning og utvikling. Det anbefales en viss grad av opplæring av foresatte, i form av foreldrekvelder, møter og små kurs med fokus på verdiene, prinsippene og den pedagogiske praksisen i montessoribarnehagen. Noen eksempler på slik opplæring kan være:

- *La barna vise vei:* Når barna får lov til å vise frem materiell til foreldrene, blir ofte foreldrene imponert over ikke bare materiellet, men hvordan barna klarer å vise og fortelle om det. Det er viktig å organisere kvelder eller dager hvor dette kan skje.

- *Fagkvelder og temakvelder:* Man kan ha fagkvelder der pedagogene viser noe materiell og foreldrene også får prøvd materiell selv. Vi kan også holde temakvelder om ulike temaer som moralsk og sosial utvikling, eller få inn andre «eksperter» som kan snakke.

- *Materiellaging:* Man kan invitere foresatte inn en ettermiddag for å bidra med å lage materiell. Dette blir ofte en fin og uformell sammenkomst der de også får innsikt i noe av det barna jobber med i barnehagen.

- *Observasjon:* Man kan tilby foresatte å observere i miljøet ved jevne mellomrom, og kanskje særlig når barnet skal skifte fra et nivå til et annet. Det er viktig å ha en veiledning for observasjon og sørge for at noen fra personalet eller administrasjon snakker med den foresatte etterpå.

- *Silent Journey:* Dette er en guidet og fordypende vandring gjennom et montessorimiljø – helt uten ord. Foreldrene får bevege seg gjennom rommene for de

ulike aldersgruppene, fra småbarnas hus til barnas hus, i full stillhet. Uten samtaler eller forklaringer får deltakerne tid til å observere materiellet, studere det forberedte miljøet og kjenne på atmosfæren som preger barnas hverdag. Stillheten skaper rom for fokus og det blir lettere å legge merke til detaljene – hvordan alt er lagt til rette for selvstendige valg, konsentrasjon og naturlig nysgjerrighet. En Silent Journey kan gjerne kombineres med en fagkveld, der man i etterkant av vandringen åpner opp for dialog og utforskning, og kanskje også kan presenteres for spesifikt materiell.

Barnehagen skal ha en inkluderende holdning til familier med ulik bakgrunn, ulike kulturer, livssyn og tradisjoner. Mangfold er en berikelse for barnehagen, og en ressurs som styrker fellesskapet og hele barnehagens miljø. Foresatte har hovedansvar for barns oppdragelse og utvikling, og har kunnskap om barna som barnehagen kan bruke for å støtte deres utvikling. Barnehagen skal sørge for en forutsigbar og åpen kommunikasjon med hjemmet om alle forhold som omhandler barnet. Hjemmet må på sin side formidle gode holdninger til barnehagen, og bidra til å finne felles løsninger til barnets beste. Det er viktig at barnehagen informerer foresatte om hva det innebærer å velge en montessoribarnehage, og hvilke forventninger dette medfører.

Rammeplan for barnehagen (2017) sier:
Foreldresamarbeidet skal både skje på individnivå, med foreldrene til hvert enkelt barn, og på gruppenivå, gjennom foreldrerådet og samarbeidsutvalget.

Intensjonen med foreldreråd og samarbeidsutvalg er at disse ordningene skal gi mulighet for å ivareta foreldrenes kontakt med barnehagen på en aktiv måte. Foreldrerådet skal fremme foreldrenes fellesinteresser og bidra til at samarbeidet mellom barnehagen og foreldregruppen skaper et godt barnehagemiljø. Foreldrerådet skal bli forelagt saker som er viktige for foreldrenes forhold til barnehagen. Det kreves samtykke fra foreldrerådet dersom foreldrebetalingen settes høyere enn den fastsatte maksimalgrensen.

Samarbeidsutvalget skal være et rådgivende, kontaktskapende og samordnende organ. Samarbeidsutvalget skal bli forelagt saker som er viktige for barnehagens innhold og virksomhet, og for forholdet til foreldrene. Samarbeidsutvalget skal fastsette barnehagens årsplan. Øvrige saker av viktighet er for eksempel forslag til budsjett eller driftsendringer.

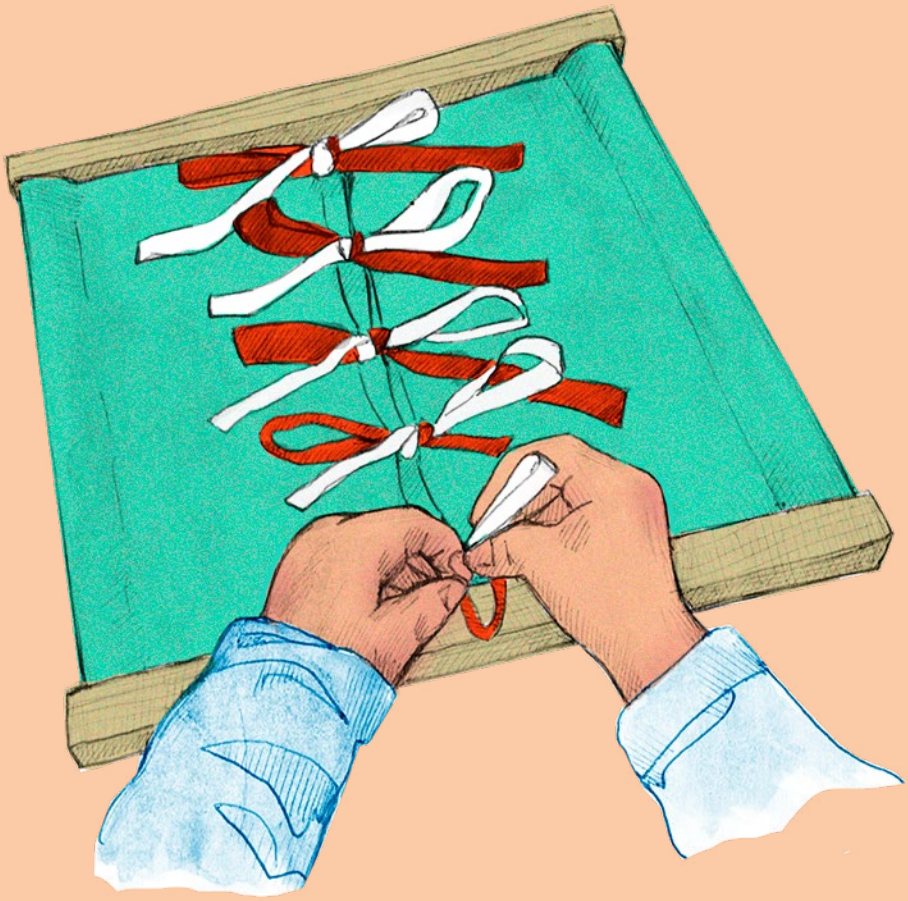

Fagområder

Materiell for psykosensorisk og motorisk utvikling

Mesteparten av dette materiellet brukes hjemme eller i Nido, så her skal vi bare fokusere på materiell som barna tilbys i småbarnas hus når de er ca. 12 måneder gamle. Noen barn begynner før de har lært å gå, og vi støtter deres utviklingsbehov med materiell som kan hjelpe dem å dra seg opp (en slags balletstang i barnets ståhøyde som er festet på veggen), holde seg mens de går (stødige møbler og lave hyller) og gå-vogn å holde seg i. Når barnet begynner å stå, er hendene fri til å jobbe og barnet blir veldig tiltrukket av aktiviteter som puttekasser, knottepuslespill, åpne og lukke glidelåser, som de finner i de åpne, lave hyllene i småbarnas hus. For å støtte utviklingen av finmotorikken og koordinasjonene av hendene ytterligere viser vi barnet aktiviteter som å tre perler på en snor, klippe, sy og lime. Aktivitetene blir nå lengre og har ulike steg. Gjennom sorteringsaktiviteter og arbeid med stereognostiske poser gjør barnet sine første erfaringer med å finne par, sortere og klassifisere.

Materiellet handler også om grovmotorikk, spesielt i forhold til hvilke aktiviteter og apparater vi bør tilby barna ute. På lekeplassen bør vi ha apparater som oppøver grunnleggende ferdigheter og som barna kan bruke helt selvstendig, slik som balansebom, klatrekuppel (både for å henge fra og å klatre over når barnet blir eldre), armgang, husker som er så lave at barnet kan gi fart selv, og mulighet for å skli. I tillegg kan vi ha skubbesykler, vogner å dra og skyve, og trehjulssykler. Grønnsaksbed gir anledning for å plante, rake, rive, vanne og flytte på planterester med trillebår.

Arbeidet med materiell for psykosensorisk og motorisk utvikling hjelper barnet til å:

- utvikle grov- og finmotorikk
- utvikle øye-hånd koordinasjon

- utvikle evnen til visuell diskriminering
- utvikle konsentrasjonsevnen
- få anledning til repetisjon
- krysse midtlinjen, hvilket styrker forbindelsen mellom hjernehalvdelene
- gjenkjenne former og figurer
- forstå objektpermanens (at noe fortsatt eksisterer, selv om man ikke kan se det)
- stimulerer visuell og taktil sans
- sortere, finne par, klassifisere
- utvikle selvstendighet

Det legger et viktig grunnlag for senere arbeid med praktiske hverdagsøvelser og med sensorisk materiell i barna hus.

Pedagogens oppgave er å:

- observere barnets utvikling for å avgjøre hvilke aktiviteter som kan støtte dem eller hvilke utfordringer de har
- vise aktiviteten gjentatte ganger og støtte barnet inntil barnet kan gjøre det selv
- bytte ut aktiviteter etter hvert som barnet trenger nye utfordringer
- sørge for at materiellet er rent, i god stand, og fungerer slik det skal
- forberede og oppmuntre til både fin- og grovmotoriske aktiviteter gjennom barnehagedagen

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

Dette fagområdet er som regel første gang barnet får erfare bruk av felles eiendom. Vi demonstrerer varsom behandling av materiell, viser barnet hvordan man setter ting på plass, slik at andre kan finne det, og hvordan vi bruker det på en målrettet og hensynsfull måte. Barnet får sine første erfaringer med å velge aktiviteter, gjennomføre dem, og rydde etter seg. Gjennom å styrke individets helhetlige utvikling skapes det en harmoni som danner grobunn for utdanning for fred.

Praktiske hverdagsøvelser

Praktiske hverdagsøvelser er ofte de første aktivitetene barna i montessoribarnehagen gjør. Dette er alle typer øvelser som setter barnet i stand til å ta del i hverdagen sin, både i barnehagen og hjemme. Det kan være det helt enkle aktiviteter, som å helle og øse, til det mer komplekse som å vaske kluter, støvsuge eller tilberede et måltid. Arbeidet styrker barnets selvfølelse og bidrar til både barnets og gruppens velvære. Barnet blir mer selvstendig, og koordinasjon og konsentrasjon utvikles. Øvelsene er tilpasset barnets alder og redskapene er i barnestørrelse. Alle praktiske hverdagsøvelser må appellere til barnet og oppleves som meningsfulle.

De praktiske hverdagsøvelsene deles i ulike grupper:

Å flytte på møbler (0–3)
Småbarna har en forkjærlighet for å flytte på møblene i en viss fase av utviklingen, det hjelper dem til å oppøve styrke, koordinasjon og balanse. I et montessorimiljø trenger de i tillegg å flytte på arbeidsmatter, stoler og bord for å tilpasse plassen til arbeidet. Vi viser med nøyaktige bevegelser hvordan man kan løfte og flytte møbler både alene og sammen med andre, slik at de kan gjøre dette på en selvstendig og trygg måte når de har behov for det.

Forberedende øvelser (3–6)
Dette er svært enkle aktiviteter, som for eksempel å bære en stol eller rulle sammen en arbeidsmatte (små tepper som barnet bruker for å markere sitt arbeidsområde når de sitter på gulvet). Andre aktiviteter kan være å øse, helle, skru av og på lokk og brette kluter. Gjennom disse aktivitetene trener barnet både grov- og finmotorikk, og forbedrer øye-hånd-koordinasjonen. De fungerer også som en forberedelse på annet og mer komplekst arbeid i barnas hus.

Personrelaterte øvelser (0–3 og 3–6)
Dette kan være å kneppe knapper, knyte sløyfer, flette håret, pusse sko eller vaske hendene. Barnas selvfølelse vokser når de kan kle på og ta vare på seg selv. Montessorimateriellet har egne klesrammer der barna kan trene på ulike type lukninger de vil trenge å beherske, som sløyfer, trykknapper, glidelås, borrelås, hemper og så videre.

Miljørelaterte øvelser (0–3 og 3–6)
Dette er aktiviteter som å feie og vaske gulvet, pusse speil eller sølv, vanne planter, vaske kluter i små vaskebaljer og så videre. Barna får mulighet til å vise omsorg for omgivelsene sine, seg selv og andre.

Matrelaterte øvelser (0–3)
Å kunne tilberede og spise mat selvstendig er noe småbarna er veldig tiltrukket av. Derfor er dette et eget aktivitetsområde i småbarnas hus. Øvelsene er organisert som individuelle aktiviteter, der alt man trenger ligger klart på et brett som barnet tar med seg til et bord. Vi bruker også god tid på å dekke bord, spise, og rydde av bordet i forbindelse med lunsjen, slik at barna får tid og anledning til å jobbe med disse viktige rutinene hver dag.

Harmoni og høflighet (0–3 og 3–6)
Dette er vårt viktigste virkemiddel for å utvikle en barnegruppe som fungerer godt med hverandre og miljøet. I små rollespill får barna se og øve eksempler på sosiale normer og rutiner, som hvordan man tar imot besøk, banker på en dør før man går inn eller hvordan man ber om hjelp. Vi øver både på hva man gjør (f.eks. å flytte seg når noen vil forbi) og hva man sier (f.eks. hvordan man introduserer seg for andre). Det positive fokuset på hver regel og handling hjelper barna til å samarbeide og respektere hverandre.

I småbarnas hus introduseres dette i naturlige situasjoner der behovet oppstår, f.eks. når et barn vil ha en leke som et annet barn har og vi viser hvordan man kan be om det.

Koordinasjon og balanse (3–6)
Å gå på linjen og stilleleken er eksempler på aktiviteter som utvikler barnas koordinasjon og balanse. Det er en av de veldig få aktiviteter der alle deltar samtidig. Barna balanserer på en ellipse som er tapet på gulvet som om de var linedansere. De må øve seg i å holde tempoet og ha en god kroppsholdning. Noen ganger går vi i takt med musikk, andre ganger bærer barna ting som en bjelle eller et flagg. Øvelsene gir barna mulighet til å oppleve harmonisk samspill med hele gruppen. Stilleleken er det motsatte av å gå på linje, nemlig en aktivitet der barna prøver å sitte stille så lenge de klarer, helt til de hører den voksne hviske navnet deres. Da går de bort til den voksne uten å lage en lyd, hvilket krever stor motorisk kontroll i denne alderen. Å gå og å skape stillhet sammen har også et meditativt aspekt.

Arbeidet med praktiske hverdagsaktiviteter hjelper barnet til å:

- bli både fysisk og mentalt selvstendig
- utvikle motoriske ferdigheter
- lære hvordan man omgås barn og voksne på en positiv måte
- lære å vente på tur og samarbeide
- utvikle koordinasjon og grov- og finmotorikk
- utvikle en følelse av ansvar overfor seg selv, andre og omgivelsene
- utvikle konsentrasjonsevnen
- etablere en ytre orden som hjelper barnet til å etablere en indre orden
- bli mer delaktig i sitt miljø og sin kultur
- lære praktiske ferdigheter og bygge opp v aner som varer livet ut

Pedagogens oppgave er å:

- lage alt materiell og sørge for at det er tilgjengelig for barna
- være en bevisst rollemodell
- vise hvordan man tar vare på miljøet i barnehagen
- sørge for at barnet gis mulighet til å prøve og feile gjennom ulike aktiviteter
- sørge for at øvelsene er tilpasset barnets alder og modenhet
- sørge for at nødvendige redskaper er i barnestørrelse
- bygge på og videreutvikle barnets erfaringer fra sitt eget hjemmemiljø

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

Arbeid med harmoni og høflighet hjelper barna med å omgås hverandre på en harmonisk måte. Det er et meditativt og sosialt aspekt i å gå på linja og i stilleleken. Personrelaterte aktiviteter som fokuserer på indre harmoni, som for eksempel meditasjon og yoga for barn, bygger selvtillit,

kontroll og selvfølelse. Miljørelaterte aktiviteter som vektlegger omsorg og bærekraftig utvikling, som resirkulering, å ta vare på dyr og planter, hagearbeid og innhøsting, danner et viktig grunnlag.

Utvikling og raffinering av sanser og finmotorikk

Syn, hørsel, følelse, smak og lukt setter oss i direkte kontakt med omgivelsene våre, og hjelper oss med å oppfatte og systematisere inntrykk. I de tre første leveårene blir barnet kjent med verden gjennom å utforske den med sansene sine. De trenger et ekte miljø som byr på mange ulike sanseinntrykk, og voksne som kyndig guider dem mot ulike sanseopplevelser både i den menneskeskapte verden og i naturen. Gjennom å ta på, smake, håndtere og undersøke bygger det lille barnet opp sin forståelse av verden.

Materiell for psykomotorisk og sensorisk utvikling (0–3)
Det nyfødtes sanser er ennå under utvikling, spesielt den visuelle sansen, som barnet har brukt minst under svangerskapet. Materiellet for psykomotorisk og sensorisk utvikling støtter utviklingen av sansene med et nøye utvalgt sortiment av materiell som møter barnets behov hvert steg på veien. Eksempler på slikt materiell er f.eks. uroer med svart-hvite geometriske former (Munari) eller kuler i ulike sjatteringer av en farge (Gobbi), puttekasser og stabletårn i ulike vanskelighetsgrader, men også knottepuslespill, kulerampe eller sklie for vestibulærsansen. Mesteparten av materiellet brukes før barnet er 1 år, altså mens barna ennå er hjemme. Gjennom arbeidet med å tre ringer på en plugg eller å dra og skyve vogner og leker øver barnet både på fin- og grovmotorikken samtidig som sansene utvikles.

Sensorisk materiell
I 3–6 års alderen har barnet behov for å bearbeide sanseinntrykkene på en bevisst måte. Det sensoriske materiellet hjelper dem med å strukturere kunnskap og få ny innsikt gjennom å finne par, gradere og sortere. Det finnes materiell som stimulerer og raffinerer synet, hørselen, smakssansen, luktesansen, den taktile sansen og evnen til å skjelne mellom ulike temperaturer og vekt. Aktivitetene oppmuntrer til bevegelse, utforskning og repetisjon.

Arbeidet med det sensoriske materiellet er også en forberedelse til matematikk, skriving, lesing, kulturemner og naturvitenskap. Materiellet hjelper barnet å forstå begreper og utvider ordforrådet med ord som f.eks. *pentagon, nyreformet blad* eller navn på kontinentene.

Det sensoriske materiellet er delt inn i ulike grupper: Materiell for syn, hørsel, lukt, smak, berøring, temperatur, vekt, kinestetisk sans og stereognostisk sans. Kinestetisk sans er den bevisste oppfatningen av kroppsdelers stilling og bevegelse, og er nødvendig for balanse og koordinasjon. Stereognostisk sans er evnen til å bestemme en gjenstands form og størrelse bare ved berøring. Materiellet bygger dermed videre på fagområdet med materiell for psykomotorisk og sensorisk utvikling som barnet har blitt kjent med fra 0–3.

Aktivitetene presenteres etter vanskelighetsgrad, men barnet står fritt til å selv velge i hvilken rekkefølge det vil bruke materiellet som de kjenner til. Hvert materiell kan brukes på en rekke måter: presentasjonen som viser for eksempel hvordan man finner par, øvelser som viser andre bruksområder med det samme materiellet (for eksempel gradering), trestegs-leksjonen som gir barnet navn og begreper, og hukommelsesleker. Disse blir vist til barnet over en viss tidsperiode, basert på våre observasjoner. Til slutt kjenner barnet materiellet så godt at det begynner å gjøre egne oppdagelser og anvender kunnskapen og begreper på omverdenen.

Arbeidet med materiellet for utvikling og raffinering av sansene og motorikk hjelper barnet til å:

- utvikle og finjustere sansene sine
- utvikle og raffinere fin- og grovmotorikk
- bygge opp forståelsen for logisk tenkning, f.eks. objektpermanens, lage rekkefølger og finne like (par, mønster, gjenstander, farger e.l.)
- få en konkret opplevelse av abstrakte begreper, farger, dimensjoner, former og andre sanseopplevelser
- få en systematisert og klar begrepsverden basert på konkrete erfaringer som igjen gir et stabilt fundament for intellektuell vekst
- utvikle evnen til å forstå det abstrakte
- videreutvikle kreativitet og skaperevne

Pedagogens oppgave er å:

- presentere med presise bevegelser som hjelper barnet mot selvstendighet
- presentere grunnleggende aktiviteter, øvelser og hukommelsesleker
- gi et presist og vitenskapelig språk knyttet til det sensoriske materiellet ved hjelp av trestegs-leksjonen
- oppfordre og støtte barnet i egen utforskning
- hjelpe barnet å knytte erfaringer det har gjort med materiellet til erfaringer i den virkelige verden – og omvendt

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

- utvikling av problemløsningsstrategier og evne til observasjon
- raffinering av sansene, som fører til at barnet sanser mer og opplever flere detaljer i sin verden
- sanseopplevelser i naturen som forbindes med materiellet, som å gå i naturen i stillhet, ha utendørs samlingsstund eller utforskning av materialer i naturen

- arbeid med det sensoriske materiellet tilfredsstiller barnets behov for orden og utforskning i en rolig atmosfære

Språk

For å møte barnets sensitivitet for språk brukes hele barnehagen som et språklaboratorium. Pedagogen må være bevisst på sin rolle som språkmodell og bruke et rikt, variert og korrekt språk. Innen alle fagområdene byr materiellet på mange anledninger til begrepslæring. Nye begreper og ord presenteres ved hjelp av trestegs-leksjonen: steg 1: presentasjon, steg 2: repetisjon og steg 3: gjenkjennelse. Først presenteres de nye ordene («Dette er …») , så repeterer den voksne ordene mens barnet håndterer materiellet («Kan du legge … her?», «Kan du gi meg…?») og til slutt spør man barnet om det husker ordene («Hva er dette?»). Denne målrettede metoden for språkinnlæring brukes for substantiver av alle slag, adjektiver knyttet til det sensoriske materiellet, sandpapirbokstaver og -tall, begreper knyttet til matematikk, geografi etc.

Barnehagen skal ha et rikt språkmiljø. Alle voksne må være bevisste på at de er språklige forbilder, og gripe enhver anledning til samtale, lek med språk, begrepslæring og utforskning av muntlig og skriftlig språk. Navn og nyanserte begreper bruker hele tiden. Man setter ord på ting og daglige hendelser, og sørger for at barna opplever at de deltar i en samtale og at de blir lyttet til. Aktiviteter med bokstaver, lesing og skriving blir en naturlig del av barnets verden.

Før barnet begynner med den egentlige skrivingen, har det lekt ulike *lydleker* for å bli bevisst på språklydene. Praktiske og sensoriske aktiviteter, samt forming og design, forbereder hånden og sinnet for skriving. Deretter arbeider barna med sandpapirbokstavene og lærer seg bokstavenes form og lyd. Inntrykket av bokstaven blir lagret auditivt, visuelt og taktilt i barnets hukommelse. Barna bygger ord ved hjelp av de løse bokstavene i det *bevegelige alfabetet* lenge før de kan skrive ord med blyant. I barnets naturlige utvikling kommer skriving før lesing, og barna kan ofte ikke lese ordene de selv har skrevet før etter en stund. Likevel kan de være kreative med skriftspråket og skape egne tekster.

Alt *lesemateriell* er bygget opp etappevis, slik at barn først møter lydrette ord før de blir kjent med alle unntakene i skriftspråket. Barna leser *ordkort* og plasserer dem først ved gjenstander og deretter ved bilder. Det er mange aktiviteter og anledninger i miljøet for skriftliggjøring og lesing.

Grammatikk, ordstudier og setningsanalyse er alltid forbundet med aktiviteter og konkreter, slik at selv grammatikk blir levende.

Arbeidet med språk hjelper barnet til å:

- lytte, observere og gi respons i gjensidig samhandling med barn og voksne
- videreutvikle sin begrepsforståelse og bruke et variert og rikt ordforråd
- bruke sitt språk for å forstå andres, uttrykke sine egne følelser, ønsker og erfaringer, løse konflikter og skape positive relasjoner i lek og annet samvær

- få et positivt forhold til tekst og bilde som kilde til estetiske opplevelser, kunnskap, samtale og som inspirasjon til fabulering og nyskaping
- lytte til lyder og rytme i språket
- utvikle evnen til å kunne uttrykke seg skriftlig og lese tekst
- bli kjent med bøker, sanger, bilder, media med mer
- øve opp motorikken for å kunne skrive med lett trykk og funksjonelle bevegelser

Pedagogens oppgave er å

- være et forbilde som viser hvordan man lytter, gir konstruktiv respons og bruker kroppsspråk, tale og tekst
- fremme tillit mellom barn og mellom barn og voksne, slik at barn føler glede ved å kommunisere og trygghet til å bruke ulike språk- og tekstformer i hverdagen
- tilrettelegge for meningsfulle opplevelser, og skape tid og rom for bruk av nonverbalt og verbalt språk i hverdagsaktiviteter, lek og mer tilrettelagte situasjoner
- skape et språkstimulerende miljø for alle barn og oppmuntre til lytting, samtaler og lek med lyd, rim og rytme, og fabulering ved hjelp av språk og sang
- oppmuntre barn med flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive og samtidig hjelpe dem til å få erfaringer som styrker deres begrepsforståelse og ordforråd i norsk
- støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker, er lite språklige aktive eller har sen språkutvikling
- skape et miljø hvor barn og voksne daglig opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale, og være bevisst hvilke etiske, estetiske og kulturelle verdier som formidles
- la barn trene opp håndmotorikk gjennom hverdagsaktiviteter, det sensoriske materiellet og forming og design med metallsjablongene
- tilby mange ulike leseaktiviteter til barn som har knekket lesekoden. Det gjelder både enkelte ord forbundet med bilder og handlinger, og setninger og vitenskapelige definisjoner knyttet til biologi- og geografimateriellet
- la barn utforske sitt språk videre gjennom arbeid med grammatikk, setningsanalyse og rettskriving

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

- språk og kommunikasjon som viktige elementer for å kunne skape fred
- mange anledninger til å uttrykke seg og lytte til andre
- utvikling av et nøyaktig og rikt språk som skaper en større forståelse av verden
- fortellinger om språkets historie viser barna det utrettelige arbeidet utallige mennesker har gjort for å bidra til utviklingen av språket vårt
- språkleker i grupper
- lesing av meningsfulle tekster som gir barnet større forståelse av verden og vår gjensidige avhengighet av hverandre
- bruk av skriftspråk som personlig uttrykk
- å lære om andre kulturers skriftspråk

Matematikk

Alle mennesker har et matematisk sinn. Det kommer til uttrykk i interessen for tall og telling, former og dimensjoner, presisjon, og jakten på sammenhenger. De minste barna opplever matematikk i hverdagen ved for eksempel dekking av bord, sanger, rim og regler.

For de eldre barna er matematikk et omfattende emne. Barna i en montessoribarnehage får kontakt med matematikk både direkte og indirekte gjennom de praktiske hverdagsaktivitetene og

det sensoriske materiellet. De får erfaring med lengder, volum, vekt, kuber, prismer, sylindre og å finne par og skape rekkefølger.

Det første matematikkmateriellet er dermed en fortsettelse av det sensoriske materiellet. Det er laget for at barnet selv skal kunne oppdage matematiske mønstre og lover, slik at det skal kunne arbeide mer abstrakt med matematikk på et senere tidspunkt.

Det første barna blir kjent med er tallene fra 1 til 10 og 0. De arbeider med *tellestaver* som varierer i lengde fra én desimeter til én meter. Barna får helt konkret oppleve at den lengste tellestaven tilsvarer tallet ti. Tallsymbolene læres blant annet ved hjelp av *sandpapirtallene*. Tellestavene kombineres med *tallkort*. Hvert nye materiell som introduseres skiller seg fra det tidligere ved å være mer symbolsk og mindre konkret, og ved å innby til repetisjon på varierte måter. Leker med tall og regneregler styrker også barnets oppfatning av tallenes verdier.

Hele desimalsystemet presenteres ved hjelp av et gullfarget perlemateriell, der entall er én perle, tieren er en perlestav med ti perler på en ståltråd, hundre er en perleplate og tusen er en perlekube. Barna kombinerer det konkrete gullperlemateriellet med tallsymbolene. Gjennom ulike aktiviteter tilegner de seg grunnlaget for de fire regneartene.

Tall mellom elleve og hundre blir introdusert ved hjelp av materiell som kombinerer fargekodede perlestaver og tallkort. Med perlekjedene teller barnet til hundre og tusen, og lærer seg hoppetelling.

Når barna har fått en god forståelse av desimalsystemet og regneartene, jobber de videre med mer symbolsk materiell som hjelper dem med å repetere og få en mer detaljert forståelse. Et komplett sett med matematikkmateriell gir barna muligheten til å regne med store og små tall, brøk og med tabeller for alle regneartene. Slik oppdager barna matematiske mønstre og lover, noe som gir en solid plattform for videre studier i skolen.

Arbeidet med matematikk hjelper barnet til å

- utforske mengder, tall og regning med glede
- tilegne seg solide og anvendbare matematiske begreper
- erfare og utforske matematiske regler og mønstre

Pedagogenes oppgave er å:

- være lyttende og oppmerksom når barnet gjør oppdagelser i matematikken
- sørge for at barnet får en solid forståelse av tall, mengder og desimalsystemet gjennom ulike presentasjoner
- hjelpe barnet til å erfare og forstå de ulike regneartene

- bruke presise matematiske uttrykk, og vise barna at vi trenger en stor grad av nøyaktighet i matematikk

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

- utviklingen av et velorganisert, matematisk sinn
- mange anledninger til refleksjon
- selvfølelsen og ordenssansen blir stimulert
- utforsking av abstrakte ideer ved hjelp av det konkrete materiellet
- begynnende forståelse av at alt har sin plass og at det er orden i universet
- et presist matematisk språk

Kropp, aktivitet og helse

Småbarn er i en sensitiv periode for utvikling av motorisk kompetanse. De er i nesten kontinuerlig bevegelse for å lære seg å koordinere og beherske kroppen sin. De tilegner seg grunnleggende motoriske ferdigheter, kroppsbeherskelse, vaner (for eksempel vaner om at man går ut hver dag uansett vær, at man liker å være i naturen, at man går på ski om vinteren etc.) For de minste består den første sosiale kontakten ofte av kroppslige uttrykk og erfaringer. Kropp, aktivitet og helse er et overordnet fagområde, som finner sitt uttrykk gjennom mange ulike aktiviteter innenfor de allerede nevnte fagområdene.

Det forberedte miljøet i montessoribarnehagen skal legge til rette for frie og varierte bevegelser både inne og ute for at barna skal kunne trene både fin- og grovmotorikk. Materiellet innbyr til motorisk aktivitet på ulike måter: barna bruker finmotorikk når de kjenner på formene i geometrikommoden, og de bruker grovmotorikk når de går ti ganger frem og tilbake gjennom rommet for å hente alle de ti kubene til det rosa tårnet. Noen aktiviteter, slik som *å gå på linjen* og *stilleleken*, er spesielt utarbeidet for å gi barnet anledning til å videreutvikle balanse og kroppsbeherskelse. Utemiljøet må også innby til variert bruk av kroppen til alle årstider og de voksne må være bevisste rollemodeller.

Gjennom ulike aktiviteter blir barnet kjent med kroppen sin, dens ulike funksjoner og lærer hvordan vi kan holde oss friske gjennom aktivitet og riktig kosthold. Der det er mulig skal barnet daglig involveres i tilberedelsene av måltider.

Arbeidet med kropp, aktivitet og helse hjelper barnet til å:

- bli kjent med egen og andres kropp og kroppslige uttrykk
- mestre fysisk ferdigheter som er tett forbundet med selvstendighet og selvfølelse
- utvikle et positivt selvbilde om egen kropp og fysiske ferdigheter
- utvikle evnen til selvregulering og selvkontroll
- bli vant med å være utendørs, kle seg etter været, og oppleve aktiviteter til ulike årstider

Pedagogens oppgave er å:

- vise bruk av materiell med analyserte og konsekvente bevegelser
- være bevisst på hvordan de beveger seg i rommet og utendørs og hvilken innflytelse det har for barna
- modellere et positivt kroppsbilde uansett utseende eller funksjonsevne
- fjerne unødige hindringer i miljøet som hindrer bevegelsesflyt innendørs og selvstendighet utendørs

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

- arbeidet fostrer en positiv holdning til ulike kropper og ferdigheter
- god kroppsbeherskelse har innflytelse på sosialisering fordi barna blir varsomme og omtenksomme ovenfor omgivelsene og andre mennesker

Kulturfagene

Gjennom arbeid med praktiske hverdagsaktiviteter, sensorisk materiell, språk og matematikk får barna nøklene til menneskets kultur og historie. Dette gir dem en solid forankring i verden og legger grunnlaget for videre utforskning i kulturfagene biologi, geografi, vitenskap, kunst, musikk og historie.

I montessoripedagogikken legger vi stor vekt på å formidle hvordan alt på jorden er forbundet og henger sammen. Gjensidig avhengighet og bærekraftig utvikling levendegjøres og undersøkes på mange ulike måter. Kulturfagene er ikke løsrevne fagområder, men en del av den store helheten. Vi undersøker verden med undring, oppdagerglede og respekt. Vi verdsetter og fostrer alt levende, både mennesker, dyr og planter, og hjelper barnet å forstå at det er en del av en større helhet.

Gjennom fortellinger, eksperimenter, lesemateriell, hagearbeid og mange andre aktiviteter viser vi barnet både direkte og indirekte at alt har en mening og følger en plan. Ingenting eksisterer bare for seg selv, alt er en del av en sammenheng. Vi hjelper barnet med å oppdage den forunderlige harmonien og forutsigbarheten som holder naturen i balanse. Slik dyrker vi ansvarsfølelse og kjærlighet til livet.

Barnehagen må gi barnet mulighet til å oppleve kunst og kultur. Å dele kulturelle opplevelser og å gjøre eller skape noe sammen, bidrar til samhørighet.

Eksempler på fredsutdanning i dette fagområdet:

- beundring og undring for det utrolige mangfoldet av liv som det finnes på vår jord
- beundring og undring for det mennesker har skapt for å gi uttrykk for sine åndelige behov gjennom kunst, musikk og historie
- opplevelsen av hvordan vi kan ivareta naturens og mennesket skaperverk og bidra til dette

- opplevelsen av kulturelt mangfold som legger grunnlaget for åpenhet ovenfor ulike kulturers uttrykk som et uttrykk for menneskets åndelige behov

Biologi

Fagområdet biologi består av aktiviteter og materiell for botanikk og zoologi. Der det er mulig skal vi ta utgangspunkt i den virkelige verden før barnet blir introdusert for materiellet. For eksempel går vi først ut i naturen og ser på blader og bladformer før vi presenterer de generelle bladformene i bladkommoden. Vi sørger også for at vi har planter i barnehagen og, om mulig, ute i grønnsaksbed, slik at barna kan erfare hvordan man tar vare på planter, sår og høster, og gjennom dette bygger opp forståelsen for plantenes behov.

Det kan være vanskeligere å gjøre seg direkte erfaringer med dyr, da barna som regel har begrenset tilgang til dyreverden i barnehagen. Likevel kan vi gjøre av observasjoner av insekter og fugler i fri natur, dra på gårdsbesøk og eventuelt få besøk av dyr i barnehagen.

Arbeidet med biologi hjelper barnet til å

- tilegne seg erfaring og kunnskap om den sansbare verden
- bli kjent med begreper knyttet til biologi, slik som navn på bladformer, ulike deler av planter og dyr, dyrearter etc.
- utvikle en følelsesmessig tilknytning til verden gjennom å ta vare på planter og lære om deres behov
- oppleve biologiske fenomener og gjensidig avhengighet
- utvikle forståelse for bærekraftig utvikling og miljøvern

Pedagogens oppgave er å

- skape et forberedt miljø inne og ute som gjør en variert planteverden tilgjengelig for barna
- sørge for at barna får rikelig erfaring med årstider og hvordan man ferdes i naturen i alt slags vær
- sørge for at barna kan gjøre observasjoner i naturen
- forberede nødvendig materiell for videre utforskning og studier
- vise barna biologiske fenomener gjennom eksperimenter med planter
- bruke et nyansert og rikholdig språk i møte med fagområdet

Geografi

Arbeidet med geografi hjelper barnet til å forstå sin sansbare verden gjennom å lære geografiske navn og begreper, bearbeide inntrykk av den virkelige verden ved hjelp av materiellet og gi et innblikk i den nære forbindelsen mellom menneskene og jorden vi bor på. Kjennskap til verden gir barnet en følelse av tilhørighet og av å være en del av det store menneskelige fellesskapet. Vi begynner med det store bildet og helheten, før vi jobber inn mot detaljene. Det gir en knagg å henge ny kunnskap på.

I småbarnsavdelingen består arbeidet med geografi i å oppleve den virkelige verden gjennom sansene. I barnas hus utforskes verden først med sandpapirglobusen som viser at vår verden består av land og vann. Med den fargede globusen introduseres kontinenter og hav. Deretter arbeider vi med de ulike verdensdelene i form av kartpuslespill. I løpet av årene i barnehagen jobber barnet skritt for skritt med verdensdeler, kontinenter, land, land- og vannformer, flagg, fylker, hovedsteder og geografiske kjennemerker. Barn interesserer seg for barn som bor i andre land og lever på en helt annen måte. Ved hjelp av bilder og gjenstander fra ulike kontinenter gjøres barna oppmerksomme på forskjeller i levesett, utseende, klær, klima og natur.

Arbeidet med geografi hjelper barnet til å

- tilegne seg mer kunnskap om verden
- lære seg geografiske begreper for land- og vannformer, slik som øy/ innsjø, halvøy/bukt, eid/strede
- utvikle følelsesmessig tilknytning til menneskeheten og jordkloden
- skape grunnlaget for forståelsen for solidaritet og miljøvern

Pedagogens oppgave er å

- la barna være med på observasjoner i naturen for å se etter geografiske kjennemerker
- lage ulike typer materiell som hjelper barnet å utforske fysisk geografi og økologi
- fortelle historier om hvordan mennesker lever andre steder i verden
- skape sammenheng mellom geografimateriellet og den virkelige verden

Vitenskapens verden

Man kaller gjerne småbarn for små forskere, fordi de opplever og tester fysiske fenomener hele tiden. De kaster ting for å se om de faller ned, de slår ting i bakken for å teste om de er solide og rigide, og de heller ut vannet for å oppleve igjen og igjen at det renner ned og utover slik vannet må gjøre.

I barnas hus går vi fra tilfeldige opplevelser og oppdagelser til enkle fysikkeksperimenter, som for eksempel å sortere ting med magnet eller ved å forske på om de flyter eller synker. Slik gis barnet en introduksjon til vitenskapens verden. Spørsmålene og undringen er viktigere enn svar og konklusjoner. Eksperimentene leder til oppdagelser som gir barnet større innsikt i de fysiske lovene som vi alle må forholde oss til. Gjennom fortellinger levendegjør pedagogen livet til oppdagere og oppfinnere som har vært med på å påvirke vår tilværelse på jorden. Eksperimentene er praktiske hverdagsaktiviteter som barna kan gjøre både individuelt og i en liten gruppe.

Arbeidet med vitenskap hjelper barnet til å

- oppdage de fysiske lovene i verden
- tilegne seg et ordforråd innen fagområdet
- utvikle kreativitet og oppfinnerglede
- bli kjent med viktige oppfinnere og oppfinnelser i vår verden

Pedagogens oppgave er å

- forberede og vedlikeholde materiellet som brukes til eksperimenter
- formidle undring og oppdagerglede
- hjelpe barna til å formulere egne forklaringer og konklusjoner knyttet til fysiske fenomener

Kunst og forming

Kunst og forming er en måte å uttrykke seg på og derfor en del av barnets språklige uttrykk. Det er også et sensorisk materiell, der barnet opplever former, farger og ulike materialer. Samtidig trenger barnet å bli vist teknikker for å kunne bruke ulike typer utstyr til formingsaktiviteter. Formingsmateriellet må være tilgjengelig for individuelt arbeid på samme måte som alt annet materiell og det må være anvendelig og estetisk utformet. I arbeidet med kunst og forming legges det vekt på prosess fremfor produkt og i presentasjoner vises det enkle teknikker. Vi må også sørge for at barnet kommer i kontakt med ulike kunstverk og blir kjent med fremtredende kunstnere.
Dette kan vi gjøre ved å henge opp kunstverk av kjente kunstnere i barnas øyehøyde, slik at de gir anledning til utforskning og samtale. Om mulig skal barna også oppleve kunst gjennom å gå på kunstmuseum, gallerier eller besøke en kunstner.

Arbeidet med kunst og forming hjelper barnet til å

- utforske ulike materialer, som maling, blyanter, stoff, leire etc.
- lære seg ulike teknikker for å kunne uttrykke seg kunstnerisk
- utvikle sin kreative uttrykksmåte
- bli kjent med ulike kunstnere og deres kunstverk

Pedagogens oppgave er å

- forberede varierte formingsaktiviteter
- vedlikeholde og rotere formingsmateriellet
- presentere ulike formingsteknikker for barna på en måte som innbyr til kreativ utforskning og selvstendighet
- gjøre barna kjent med ulike kunstnere og deres kunstverk gjennom arbeid med materiell, fortellinger og besøk på museum og/eller gallerier

Musikk

Musikk spiller en stor rolle i menneskenes liv. Fra tidenes morgen har man brukt musikk i tett sammenheng med språket, blant annet ved å overføre kunnskap og historier gjennom dikt og ballader. Musikk står også i dag svært sentralt i både nasjonal og internasjonal kulturformidling.

Rytme og musikk bidrar til lystbetonte bevegelsesaktiviteter. Med rim, regler og sanger formidler vi både kunnskap og tradisjon. Barna gis anledning til å delta, lytte og spille musikk på mange ulike måter og på ulike arenaer. Gjennom arbeid med bjellene kan barnet gjøre mange oppdagelser knyttet til toner, lytting og musikalsk harmoni. Notasjonsmateriellet hjelper barna til å lære å lese noter og forstå at noter er musikkens skriftspråk.

Arbeidet med musikk hjelper barnet til å

- bli kjent med musikken som en viktig del av vår nasjonale og menneskelige kulturarv, og oppleve at musikk kan ha mange uttrykksformer
- få uttrykke seg gjennom musikk og dermed bruke musikk som språk
- utvikle sin lytteevne og musikalitet
- komponere selv gjennom arbeid med bjellene og notasjonsmateriellet
- bruke og beherske bevegelser og egen kropp på en lystbetont måte

Pedagogens oppgave er å

- la barnets første møte med musikk være tett forbundet med dets egen stemme og kropp: sang, rytme og bevegelse
- introdusere rytme gjennom klapping, rytmeleker, rytmeplansjer og rytmeinstrumenter
- presentere et vidt spekter av leker og aktiviteter med bjellene
- la barnet få anledning til å lytte til musikk, både gjennom elektroniske medier og gjennom å invitere musikere på besøk
- la barnet bevege seg til musikk, for eksempel gjennom å gå på linjen, sangleker, folkedans eller drama
- formidle sangskatter til barna og bestrebe seg på å inkludere andre språk og kulturer
- hjelpe barnet til å uttrykke seg musikalsk gjennom å presentere notasjonsmateriellet.

Historie

Evnen til å forstå at «tiden går» og hva tid er, begynner å utvikle seg mot slutten av barnehagetiden, når visse deler av hjernen har fått modne tilstrekkelig. Likevel har også små barn en opplevelse av tid: de opplever at dagen deles inn i ulike sekvenser som gjentas regelmessig, de opplever at årstidene skifter og at visse høytider eller feiringer kommer igjen og igjen etter en stund. Tidsforståelsen deres er ullen, noe som blir forsterket av vår relativt upresise bruk av ord knyttet til tid. Barnet opplever for eksempel at begrepene «snart» og «om fem minutter» kan bety ganske forskjellige ting!

I småbarnas hus er vi bevisst på at regelmessighet og rutiner skaper forutsigbarhet og trygghet for barna og vi unngår unødige forstyrrelser.

I barnas hus introduseres barna til kalenderen og vi utforsker relative tidsbegreper gjennom arbeid med enkle tidslinjer. Når barna kan telle og kjenner til tallsymboler kan vi gjøre dem kjent med hvordan man leser klokken.

Arbeidet med historie hjelper barnet til å

- oppleve både syklisk og lineær tid
- bli kjent med hvordan vi måler tid med klokker og kalendere
- få erfaringer med at selv hverdagslige ting som en tannbørste eller en gaffel har en historie

Pedagogens oppgave er å

- være bevisst på å bruke språket presist når det gjelder tid
- skape enkle fortellinger om hverdagsgjenstanders historie
- gjøre seg kjent med historiske steder i nærmiljøet som man kan oppsøke med barna
- lage materiell som gjør det mulig for barna å bli kjent med kalenderen, lære seg klokka, og enkelt tidslinjemateriell om kjente objekter (f.eks. lampen eller bilen)

Etikk, filosofi og barns åndelige behov

Etikk, filosofi og barns åndelige behov er et overordnet tema som kommer til uttrykk gjennom ulike aktiviteter i ulike fagområder. Å stille spørsmål av åndelig karakter ligger i menneskets natur. Vi søker stadig svar på meningen med livet, og etikk, moral og tro er viktige veivisere i våre liv. Også små barn funderer på slike ting, og det er barnehagens oppgave å være lydhør ovenfor dem og invitere til samtale og undring.

Vårt ansvar er å reflektere det multireligiøse og flerkulturelle samfunnet som Norge er i dag. Samtidig må vi hjelpe alle barn til å finne en trygg forankring i den kristne kulturarven som omgir oss gjennom markering av høytider og tradisjoner. Vi må støtte barnets utvikling av forståelsen for etiske retningslinjer og hva som er rett eller galt. Det gir et grunnlag for utvikling av moralske verdier og evnen til å ta de rette avgjørelsene. Vår oppgave er å gi barnet vokabular til å kunne snakke og tenke rundt etiske og filosofiske spørsmål og uttrykke sin spiritualitet. Like betydningsfullt er det at barna kan ta i bruk ord og uttrykk for å løse konflikter på en fredelig måte, og for å sette ord på følelser.

Digital praksis og teknologi

Nøkkelelementene i montessorimiljøet for denne aldersgruppen er det konkrete, sensoriske materiellet som dyrker intellektet og stimulerer hjernens utvikling. Montessorimiljøet oppfordrer til bevegelse og konkrete opplevelser, som forsterker læringen. Hånden er hjernens redskap.

I montessoribarnehagen er det et viktig prinsipp at digitale verktøy ikke erstatter barnas arbeid med konkrete «hands-on»-aktiviteter. Barn i alderen 0–6 år utvikler seg gjennom manipulering av tredimensjonale objekter og virkelige erfaringer. Digitale hjelpemidler er som regel for abstrakte for barn i denne aldersgruppen, og vil derfor ikke tilfredsstille barnets utviklingsmessige behov. Erstatter man viktige konkrete opplevelser som gradvis bygger et grunnlag for videre kunnskap med abstrakte erfaringer for tidlig, risikerer man å forstyrre og hindre barnets utvikling.

Rammeplan for barnehagen (2017) sier at barnehagens digitale praksis skal bidra til barnas lek, kreativitet og læring. Det finnes muligheter

for dette også i montessoribarnehagen, og målet er å bruke teknologi på en måte som forbedrer vår utforskning av og tilkobling til den virkelige verden. Det viktigste vi gjør for å nå dette målet er at barnehagen har tenkt gjennom hvordan deres digitale praksis støtter barnets grunnleggende behov og utvikling. Det anbefales generelt en restriktiv holdning til digitale verktøy og hjelpemidler i montessoribarnehagen.

Fagområdet *Nærmiljø og Samfunn fra Rammeplanen for barnehagen (2017)* dekkes inn av andre fagområder og regnes som mer overordnede temaer i montessoripedagogikken.

Anbefalt litteratur og vedlegg

På **https://montessorinorge.no/pedagogisk-planverk/** finnes *Følg Barnet! Lokal rammeplan for montessoribarnehagen* i digital utgave. Der finner dere også ulike tilleggsressurser, som for eksempel:

- Liste over anbefalt materiell for 0–3 og 3–6
- Læreplan for montessoriskolen
- Appendiks/veiledninger innenfor ulike temaer

På **https://montessorinorge.no/fagartikler-og-videoer/** finnes ulike aktuelle fagartikler, videoer og en liste over anbefalt litteratur.

Trykket utgave av *Følg Barnet! Lokal rammeplan for montessoribarnehagen* kan kjøpes her: **https://nettbutikk.montessorinorge.no**

"An education capable of saving humanity is no small undertaking; it involves the spiritual development of man, the enhancement of his value as an individual, and the preparation of young people to understand the times in which they live."

Maria Montessori/Education and Peace

Montessori Norge